

Amnestie prezidenta republiky a institut milostí v letech 1948–1957

Historický exkurz

► Radek Slabotínský

Následující studie se věnuje genezi amnestií prezidentů republiky Klementa Gottwalda, Antonína Zápotockého a Antonína Novotného v letech 1948–1957.¹ Hned na úvod je třeba zdůraznit, že praxe vyhlašování amnestií prezidenta republiky nebyla aktem, který by vymyslel nově se konstituující komunistický režim. Rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii měla poměrně dlouhou tradici, sahající do doby vzniku samostatného Československa v říjnu 1918. Komunistický režim tak měl možnost navázat na tuto zavedenou praxi (této možnosti ale nevyužil) prezidentů Tomáše Garrigua Masaryka, Edvarda Beneše a Emila Háchy. Cílem práce je tedy postihnout nejen přípravy a samotný průběh, ale i výsledky těchto právních aktů. Stranou rovněž nezůstává zpracování problematiky udělování milostí a podmíněného propuštění na svobodu ve sledovaném období.

Při zpracovávání textu jsem vycházel především z dochovaných archivních materiálů uložených v Národním archivu (fondy ÚV KSČ a Úřad předsednictva vlády), Archivu bezpečnostních složek (fond Sekretariát ministra vnitra) a Moravském zemském archivu v Brně (fond Krajský národní výbor v Brně). Doplňující informace mi poskytly archiváře Státního okresního archivu Hodonín (fond Okresní národní výbor Hodonín). Kombinace těchto primárních pramenů s odbornou literaturou a články v dobovém tisku mi umožnila podat zajímavý obraz o sledované době a problematice amnestií. V žádném případě si však nedělám nárok na vyčerpávající pojednání o této problematice, cílem studie je přispět k historiografickému bádání, které se uvedeným tématem v posledních letech zabývá.

1 Obecně k amnestiím v uvedených letech především z právního hlediska zatím naposled BLÁHOVÁ, Ivana a kol. *Oběti komunistické spravedlnosti. Právní aspekty politických procesů 50. let 20. století*. Praha: Auditorium, 2013, s. 287–306.

Amnestie prezidenta republiky v letech 1948–1949

Červen 1948 přinesl nejen personální změnu ve funkci prezidenta republiky, ale zároveň i vyhlášení první prezidentské amnestie² Klementem Gottwaldem coby novým prezidentem. To se však již ocitáme ve značně změněné vnitropolitické situaci, nastolené únorovým převratem roku 1948,³ který položil základní kameny nového mocenskopolitického systému s téměř neomezeným monopolem moci KSČ.

V této situaci se jako jediný „pozůstatek“ bývalého demokratického řádu a principů jevil nemocný a s mnoha změnami nastolenými po komunistickém převratu nesouhlasící prezident republiky Edvard Beneš. Jak uvádí Karel Kaplan, vedoucí komunističtí představitelé si Benešův odchod nepřáli. Jeho setrvávání v úřadě totiž dodávalo jejich aktivitám punc legitimity, proto mu demisi rozmlouvali, zvláště Gottwald, kterému se mistrovským politickým tahem podařilo protahovat jeho abdikaci, stál o to, aby neodcházel z úřadu z politických důvodů. Nakonec však Beneš, který se neztotožnil s novou Ústavou 9. května a také ji odmítl podepsat, i přes různé sliby abdikaci na funkci prezidenta republiky 7. června 1948 podal. Vedoucí komunisté stáli před otázkou, co s opuštěným úřadem. Jedni navrhovali, aby byl úřad zrušen, protože jim až moc připomínal bývalou prvorepublikovou tradici a byl až příliš spjat s Masarykem a Benešem. Další navrhovali, aby stávající úřad, který zastával jednotlivec, nahradil podle sovětského vzoru kolektivní orgán vedení země. Nakonec však přece jen zvítězil pragmatismus a jakýsi ohled na minulou dobu a také na veřejné mínění. Proto předsednictvo ÚV KSČ souhlasilo s Gottwaldem jako společným kandidátem Národní fronty do této nejvyšší státní funkce. Volba Gottwalda, která proběhla ve Vladislavském sále Pražského hradu dne 14. června 1948, se neobešla bez nesouhlasných názorů komunistických funkcionářů.⁴

- 2 Pojem amnestie (z řeckého ἀμνηστία = zapomnětlivost, anglicky amnesty, francouzsky amnistie, německy Amnestie) je rozhodnutí o hromadném prominutí trestu spojené se zahlazením odsouzení pro trestný čin, pro který byl trest uložen (agraciace), a obvykle rovněž rozhodnutí, aby se trestní stíhání v případech, na které amnestie dopadá, nezahajovalo, nebo pokud bylo zahájeno, aby se v něm nepokračovalo (abolice). Definice převzata z internetového zdroje <http://www.iuridicum.pecina.cz/w/Amnestie> [cit 2019-10-08]. S právem prezidenta republiky udílet amnestii počítala také Ústava 9. května z roku 1948.
- 3 K únorovému převratu např. KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 157–168; dále např. jeho vynikající práce mapující jednotlivé dny před komunistickým převratem v únoru 1948: TÝŽ. *Pět kapitol o únoru*. Brno–Praha: Doplněk – Ústav pro soudobé dějiny, 1997. Jako zdroj inspirace pak rovněž VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- 4 Někteří vedoucí funkcionáři (např. Marie Švermová) namítali, že KSČ volbou Gottwalda ztratí silnou a uznávanou osobnost, Gottwald ztratí uvnitř KSČ dosavadní vliv, svým přechodem na Hrad se odcizí, své schopnosti bude muset rozdělit mezi státní a stranickou funkci. K odmítavému postoji Švermové k otázce volby Gottwalda prezidentem republiky více PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 87. K volbě K. Gottwalda prezidentem republiky blíže KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba táni*

Mezi první akty nového prezidenta po uvedení do úřadu patřilo dne 19. června 1948 vyhlášení o všeobecné aboliční a agraciační amnestii v oboru občanského trestního soudnictví a agraciační amnestii v oboru vojenského soudnictví.⁵ Vlastní realizace pak byla plně v kompetenci Ministerstva spravedlnosti, které vydalo k amnestiím prováděcí předpisy a instruovalo podřízené složky a Ministerstvo vnitra, které dohlíželo na hladký průběh amnestií. Návrh amnestie v oboru občanského trestního soudnictví, který vypracovalo Ministerstvo spravedlnosti, byl rozeslán všem ministerstvům k připomínkovému řízení dne 17. června.⁶ Návrh byl podložen důvodovou zprávou, ve které se uvádělo, že amnestie se bude týkat jak obecně kriminálních deliktů, tak politických trestných činů. Přitom důvodová zpráva pro uvedený výběr trestných činů byla u první skupiny podložena tvrzením, že *značná část těchto činů byla spáchána důsledkem poklesu morálky*. Návrh počítal s tím, že do amnestie budou zařazeni všichni pachatelé, kteří byli odsouzeni do výše jednoho roku odnětí svobody. Zařazení politických trestných činů předkladatel návrhu zdůvodnil změnami politickými a společenskými poměry v Československu, kdy *začínáme toto nové, krásnější období našich dějin, je proto vhodným pro širokou politickou amnestii ve prospěch všech provinilců, kteří se nedotkli nejživotnějších zájmů národa*.⁷ Již z těchto slov je patrná jasná ideologická zaměřenost amnestie, ze které měli být vyloučeni všichni „nepřátelé“ nového režimu. Podle předkladatelů se ale tato amnestie lišila od všech předcházejících jednak svým rozsahem, jednak tím, že měla mít „beztržní“ charakter, na rozdíl od bývalého soudnictví (a bývalých amnestií, které

1953–1956. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 30. Srov. KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. *Gottwaldovi muži*. Praha–Litomyšl: Paseka, 2004, s. 48–49. Naproti tomu člen vedení KSČ a ministr informací Václav Kopecký předkládal na schůzi pléna ÚV KSČ dne 9. června 1948 ke schválení návrh předsednictva ÚV KSČ na jmenování Gottwalda prezidentem republiky. Ve své řeči neopomněl připomenout Gottwaldovy zásluhy a význam Pražského hradu pro celou komunistickou stranu, který přirovnal k moskevskému Kremlu. Viz k tomu PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: ÚSTR, 2008, s. 100.

5 Rozhodnutí prezidenta republiky o amnestiích bylo uvedeno pod č. 1178/1948 a 1179/1948 Úředního listu republiky Československé. Úřední list republiky Československé byl vydáván již od doby tzv. první republiky na základě vládní vyhlášky 4/1920 Sb., o úředních listech československého státu, kdy nahradily dosavadní Pražské listy. Po druhé světové válce jeho vydávání nově upravil s účinností od 15. 9. 1945 dekret prezidenta republiky č. 66/1945 Sb., o Úředním listě republiky Československé, který byl pak ústavním zákonem č. 57/1946 Sb. postaven na roveň zákona. Dekret byl pak s účinností od 1. 1. 1950 nahrazen zákonem č. 260/1949 Sb., o úředních listech. Úřední list byl rozdělen do dvou dílů. Díl I obsahoval dokumenty s obecnější (normativní) platností, díl II zahrnoval dokumenty, které se týkaly konkrétních skutečností, např. jmenování či odvolávání osob, zápisů do rejstříků, dražbách ad.

6 Jak je patrné, na připomínkové řízení zůstaly pouhé dva dny. Národní archiv (dále jen NA), f. Úřad předsednictva vlády 1945–1959 – běžná spisovna (dále jen ÚPV – B), kart. 846, inv. č. 3400, sign. 823/19, návrh amnestie v oboru občanského trestního soudnictví z 17. 6. 1948.

7 Tamtéž, s. 1–2.

křivdy nenapravovaly), jež prý pracovalo v zájmu „vykořisťovatelských tříd“. V rámci politických zločinů se tedy měla amnestie vztahovat jen na přečiny a přestupky podle zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Amnestie se neměla vztahovat rovněž na zločiny podle retribučního dekretu č. 16/1945 Sb.⁸ a na trestné činy podle zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich. Osob německé národnosti se amnestie netýkala. Z účinku amnestie naopak neměli být vyřazeni ti, kteří odešli do exilu, ale s podmínkou, že se tito *nerozvážní a svedení příkladem jiných* vrátí do republiky do dvou měsíců (v uveřejněném rozhodnutí byla lhůta prodloužena na tři měsíce) od vyhlášení amnestie.⁹ Na konci důvodové zprávy nechyběla bojovná výzva a zároveň snaha po ukázání vldné tváře nového režimu, který ve vyhlášení amnestie viděl výraz své síly a pevnosti *a velkomyslnosti československého pracujícího lidu, odpouštějícího pobloudilým, avšak odhodlaného nedat nikým ohrozit nový řád jakožto záruku šťastné budoucnosti národa*.¹⁰ Návrh amnestie doporučil, s drobnými legislativně-technickými a formálními úpravami, Legislativní odbor Úřadu předsednictva vlády po jeho projednání 18. června. Zároveň navrhl vládě přijmout usnesení, ve kterém by doporučila prezidentu republiky, aby rozhodl o vyhlášení amnestie. Toto usnesení vláda přijala na svém zasedání ještě týž den, i když se tak stalo s některými doporučeními změny textu amnestie z hlediska legislativní techniky, adresovanými Ministerstvu spravedlnosti. Vrchní odborový rada JUDr. Šimák z ministerstva, který měl přípravu návrhu na starosti, však odpověděl, že výtky sice uznává, ale z důvodu rychlosti není možné *nic měniti, protože byl už odeslán do tiskárny za účelem uveřejnění v nejbližším čísle Věstníku Ministerstva spravedlnosti*.¹¹ Rychlost tedy byla spíše na škodu celé věci.

Dne 17. června vypracovalo Ministerstvo obrany návrh amnestie v paragrafovém znění také pro oblast vojenského soudnictví. Jednalo se o agraciační formu amnestie, kdy měly být prominuty nebo zcela zrušeny pravomocně uložené peněžní

8 Trestné činy souzené podle retribučního dekretu sice byly vyloučeny z amnestie, ale protože při jejich posuzování v minulosti mělo docházet k „nesrovnalostem“, měly být prošetřovány individuálně ve zrychleném řízení s přihlédnutím k polehčujícím okolnostem. Podle tohoto ustanovení bylo omilostněno celkem 781 osob české a slovenské národnosti, které byly původně odsouzeny podle retribučního dekretu. Údaj převzat z publikace STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002, s. 90.

9 NA, f. ÚPV – B, kart. 1161, inv. č. 5180, sign. 1424/12, dopis ministra spravedlnosti prezidentu republiky z 17. 6. 1948. Podle dopisu Ministerstva zahraničních věcí čs. zastupitelským řádům měla být lhůta k přijímání žádostí osob, které se chtěly vrátit do Československa, posunutá i za uvedené datum, tedy po 19. 9. 1948, nejpozději však do konce roku. Tamtéž, dopis ministerstva zahraničních věcí zastupitelským řádům ve věci amnestie z důvodu návratu osob do vlasti z 15. 9. 1948.

10 Tamtéž, kart. 846, inv. č. 3400, sign. 1421/12, návrh amnestie v oboru občanského trestního soudnictví z 17. 6. 1948.

11 Tamtéž, záznam z jednání vlády dne 18. 6. 1948.

a náhradní tresty uložené vojenskými soudy, měly být prominuty podmíněné tresty a měla být zastavena nebo nezačínána trestní řízení proti osobám stíhaným vojenskými soudy na základě veřejné žaloby. Amnestie se opět neměla vztahovat na zločiny podle zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, podle retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. a trestné činy podle zákona č. 15/1947 Sb., o stíhání černého obchodu a podobných pletich.¹² Návrh projednala vláda na svém zasedání dne 18. června s doporučením, aby prezident republiky vydal rozhodnutí i o této amnestii.¹³

Rozhodnutí o amnestiích v oboru občanského trestního soudnictví a vojenského soudnictví vyšla v jejich plném znění ve všech tehdejších novinách na úvodní straně dne 20. června 1948. Např. v úvodníku Zemědělských novin 22. června hodnotil rozhodnutí o amnestii s nadšením Vladimír Klimeš jako obrovský čin především v jejím širokém pojetí, které prý nesnese srovnání s jinými státy. Kladně se také vyjadřoval o rozhodnutí pojmut do amnestie pachatele odsouzené za politické trestné činy. Tento fakt považoval za velkomyslnost československého pracujícího lidu, který tímto dobrodiním prokázal provinilcům *možnost, aby znovu na svobodě našli svou práci cestu do národního společenství*. [...] *Vláda dává na srozuměnou všem, že lidově demokratický stát nechce a nebude nikoho vyřazovat z dobrodiní svobodného života a budovatelské práce, pokud ovšem se sám svým jednáním a životem nevykloučí z národního společenství*.¹⁴ Celkem se amnestie týkala, alespoň podle článku uveřejněném v Zemědělských novinách, 2 100 odsouzených z celkového počtu odsouzených v československých věznicích, kterých bylo necelých 18 000. Autor také nadšeně referoval, že vyhlášená amnestie je především výchovným prostředkem a školou pospolitosti. Jejím znakem měl být fakt, že *bude prováděna upřímně a důsledně. Tím se liší lidově demokratický režim od režimů jiných*.¹⁵ Také Rudé právo se 22. června 1948 vrátilo k právě uděleným amnestiím. Náměstek ministra spravedlnosti JUDr. A. Dressler v nich viděl především závazek pro všechny propuštěné a zároveň oceňoval rychlost celého legislativního procesu. Nakonec si neodpustil přihlásit se „povinou úctou“ k prezidentu republiky a pracujícím, když napsal, že tímto činem projevil vůli všech *pracujících, kteří u vědomí své nepřemožitelné síly je zvou ke společné práci pro stát a národ*.¹⁶ Tolik tedy k rozhodnutí o amnestiích, které vyhlásil prezident republiky a zároveň předseda KSČ Klement Gottwald.¹⁷

12 Tamtéž, návrh amnestie v oboru vojenského soudnictví z 17. 6. 1948.

13 Tamtéž, záznam z jednání vlády dne 18. 6. 1948.

14 KLIMEŠ, Vladimír: Amnestie. *Zemědělské noviny*, 22. 6. 1948, s. 1–2.

15 Bílé prapory vlají na věznicích. *Zemědělské noviny*, 23. 6. 1948, s. 2.

16 DRESSLER, A. Amnestie. *Rudé právo*, 22. 6. 1948, s. 1.

17 Ve stejný den, jako vyšla rozhodnutí prezidenta republiky o obou amnestiích, tj. 19. 6. 1948, při příležitosti volby prezidenta republiky, vydala československá vláda také rozhodnutí o amnestii ve správních věcech trestních, publikované vyhláškou ministra vnitra č. 1180/1948 Úředního listu. K této amnestii blíže viz NA, f. ÚPV – B, kart. 846, inv. č. 3400, sign. 823/19, amnestie v oboru trestního řízení správního.

Nastolený komunistický režim si pomalu, ale jistě podmaňoval všechny oblasti politického, hospodářského, kulturního a společenského života. Ti, kteří se nechtěli s novou totalitou smířit, museli počítat s pronásledováním, které často končilo zatčením, brutálními výslechy a následným odsouzením v politicky motivovaných soudních procesech ke kratším či dlouholetým trestům odnětí svobody v tom „lepší“ případě, v tom nejhorším zazněl soudní síní rozsudek trestu smrti. Perzekuce však nepostihovaly jen údajné přímé pachatele, ale i jejich nejbližší rodinné příslušníky, postih byl namířen proti celým skupinám obyvatel, a to jen z toho důvodu, že se nechtěli podřídit diktátu jedné strany a jejímu světovému názoru. Ostrý kurz proti reakci přijalo předsednictvo ÚV KSČ již na svém zasedání dne 9. září 1948, tedy necelých sedm měsíců po nastolení monopolu moci.

V té době se však již naplno začínal rozhořívat konflikt mezi římskokatolickou církví a režimem. Vliv církve ve společnosti zůstal i po komunistickém převratu velký, vycházel nejen ze staletých tradic, ale také z nesporné autority mnoha kněží, nejvyšší církevní hierarchii nevyjímaje. Komunisté věděli, že katolická církev představuje jediného opravdového protivníka. Zpočátku se snažili získat a podřídit si církev dobrovolně, na základě dohody. Když však rozhovory neměly žádný výsledek, režim přitvrdil a začínal se k církvi chovat spíše než jako k rovnocennému partnerovi jako k podřízenému, jehož jedinou rolí je bezpodmínečná poslušnost. Zároveň režim začal od roku 1949 mocensky zasahovat přímo do struktury církve. Nejružnější omezení činnosti, zákazy, ovlivňování věřících proti církevním hodnostářům a další mocensko-administrativní zásahy, perzekuce kněží a věřících postupně rozrušovaly dosavadní instituce církve. Mezi zásahy proti církvi lze počítat také přijetí zákona č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, a zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem. Oba zákony, které byly schváleny dne 14. října 1949, měly jeden jediný účel: podřídit si všechny církve a náboženské společnosti evidované na území Československa (katolickou církev tyto zákony postihly nejvíce) nejen po hmotné, ale i po politické stránce.¹⁸

Komunistické vedení, jistě si svým postupným „vítězstvím“ nejen nad katolickou církví, které potvrzovalo také přijetí obou zmíněných zákonů, chtělo zároveň ukázat svou „lepší tvář“ (ve skutečnosti se rozhodlo hrát šalebnou hru), a tak se rozhodlo, aby Gottwald udělil poněkud zvláštní prezidentskou milost dopředu vybraným a prověřeným odsouzeným duchovním. Na tomto místě je dobré říct, že kromě rozsudků, které vynášely trestní soudy, své správní tresty udělovaly duchovním rovněž národní výbory. Vězeňská zařízení se přitom začala plnit kněžími ve větší míře již od podzimu 1948. Duchovní pastýři byli v drtivé většině odsuzováni za nedodržování úředních nařízení a odpor vůči nim, poslušnost vůči svým nadřízeným, slovní útoky proti stávajícímu režimu či konflikty se státními orgány.

18 Ke konfliktu komunistického režimu a katolické církve např. KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1948–1953. 2. část. Zakladatelské období komunistického režimu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 27–32.

Milost pro vybrané duchovní navrhl v říjnu 1949 tehdejší ministr spravedlnosti, předseda Státního úřadu pro věci církevní a člen nejužšího vedení KSČ Alexej Čepička. Zvláštnost návrhu dokazovala záměr iniciátorů, kteří chtěli, aby odsouzení a obvinění museli o milost sami požádat. Ministerstvo spravedlnosti za tím účelem pověřilo čtyři dvojice pracovníků ministerstva, kteří měli pro tuto poněkud nestandardní „milost“ vybírat vhodné adepty. Dne 27. října 1949 obdržela prezidentská kancelář první žádosti a pracovníci Ministerstva vnitra začali s výsledky a ovlivňováním vytipovaných osob. Amnestie se netýkala jen duchovních, ale rovněž věřících, jejichž seznam vypracovalo Ministerstvo spravedlnosti 7. listopadu. Na Slovensku se měla milost týkat celkem 102 duchovních a laiků, kterým byly uloženy tresty za administrativní přestupky spáchané *v souvislosti s církevními událostmi, tresty na svobodě a pokuty*.¹⁹ O jejich počtu rozhodl Sbor pověřenců na svém 67. zasedání. Podle Karla Kaplana, který nesprávně operuje s pojmem amnestie, se milost z celkového počtu 159 duchovních odsouzených či nacházejících se ve vazbě týkala 99 duchovních a 471 laiků. Všichni omilostnění museli ještě před svým propuštěním na svobodu ve své žádosti slíbit, že se již nenechají „zneužít a svěst“ biskupy proti vládě, respektive proti existujícímu režimu.²⁰ Rozhodnutí o prominutí trestů ve správních trestních věcech přijala také československá vláda na svém zasedání dne 2. listopadu, kdy byly na jeho základě několika stovkám duchovních a laických věřících prominuty správní tresty uložené národními výbory, které zároveň neměly zavádět trestní řízení ve správních věcech. Návrh o prominutí trestů připravilo Ministerstvo vnitra 29. října. V návrhu stálo, že do 29. října došly na Ministerstvo vnitra od krajských národních výborů žádosti 138 duchovních a 183 laiků, kteří byli potrestáni pokutou nebo vězením nebo proti kterým se vedlo správní trestní řízení. *Duchovní i civilní občané ve svých žádostech uvádějí, že trestných činů se dopustili v důsledku své poslušnosti ke svým biskupům, avšak že se přesvědčili, že tento postup vůči státu není správný, a slibují, že budou podporovat bez výhrady nadále budovatelské úsilí lidově demokratické republiky*.²¹

Komunistický převrat v únoru 1948 neznamenal jenom nástup totalitního režimu k moci, ale zároveň i rozpoutání největší vlny politických procesů v celých po-

19 NA, f. ÚPV – B, kart. 1161, inv. č. 5180, sign. 1421/12, zpráva Úřadu předsednictva vlády Státnímu úřadu pro věci církevní v Praze z 9. 12. 1949.

20 Informace převzaty z publikace KAPLAN, Karel; PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 74–75. Tento údaj nesouhlasí s údajem uvedeným v článku President udělil milost 127 duchovním. *Rudé právo*, 30. 10. 1949, roč. 30, č. 256, s. 1, kde pisatel operuje s číslem 127 omilostněných kněží. V článku President udělil milost dalším duchovním. *Rudé právo*, 26. 11. 1948, s. 1, bylo uvedeno, že milost udělil Klement Gottwald dalším 13 duchovním.

21 NA, f. ÚPV – B, kart. 1161, inv. č. 5180, sign. 1421/12 – návrh vládního usnesení ve věci amnestie v oboru trestního řízení správního z 29. 10. 1949. Stejná opatření v oblasti uvedené amnestie měl přijmout rovněž Sbor pověřenců i na Slovensku.

válečných dějinách Československa. Postiženi byli všichni bez rozdílu společenského postavení a sociálního původu. Největší počet politických procesů, které sloužily jako katalyzátor režimu, se odehrál do poloviny padesátých let. Soudy v nich vynesly nejvyšší tresty a také počet obětí se pohyboval v rozmezí 200 000 až 220 000 odsouzených.²² Nepostihl jen odpůrce nového režimu, ale nezastavil se ani před vlastními členy KSČ, nejvýše postavené nevyjímaje. Přesto, jak uvádí Jiří Pernes, oběti z řad komunistů odsouzených za protistátní trestné činy tvořily jen malou skupinu: 0,3 % všech politických vězňů a 6 % popravených.²³ Zostřování třídního boje dostoupilo vrcholu v listopadu roku 1952, kdy před senátem Státního soudu v Praze stanulo čtrnáct vysokých představitelů komunistického režimu v čele s bývalým generálním tajemníkem ÚV KSČ Rudolfem Slánským, kteří byli v rámci procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem souzeni za velezradu, vyzvědačství a další údajně protistátní trestné činy. Rozsudkem byli všichni uznáni vinnými z uvedených trestných činů. Z tohoto počtu jich bylo jedenáct odsouzeno k trestu smrti a po několika málo dnech popraveno, dalším třem byl vyměřen doživotní trest odnětí svobody.²⁴

Komunistický režim, který nechal zavraždit své lidi, se mohl cítit na vrcholu a slavit „vítězství“. Přesto však zatýkání komunistických funkcionářů, jejich následné vyšetřování a odsouzení v politických procesech, kdy před soudními senáty zaznívala absurdní obvinění z nejhorsích zločinů, nahlodala důvěru československé společnosti v politiku a vedoucí představitele KSČ. Mnozí se ptali po příčinách a kladli si otázky, jak mohli lidé, kteří byli souzeni za tyto „strašlivé“ zločiny, tak dlouho sedět ve vysokých funkcích. Na jedné straně přijímali rezoluce odsuzující tyto „spiklence a zločince“, na druhé straně kritizovali odcizení špiček KSČ, které místo řešení palčivých problémů země pořádaly hon na všechny skutečné i údajné nepřátele režimu.²⁵

Amnestie prezidenta republiky v letech 1953–1957

V březnu 1953 postihl země tzv. sovětského bloku velký otřes. Nejdříve 5. března zemřel sovětský diktátor a vůdce Josif Vissarionovič Stalin, ikona světového komunistického hnutí. Pár dní poté, přesně 14. března, zemřel i jeho československý

22 Údaje převzaty z publikace KAPLAN, Karel. Politické procesy 50. let v Československu. In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Uspořádal Jiří Pernes a Jan Foitzik. Brno: Prius 2005, s. 109. Číslo zahrnuje oběti nejen politických procesů, ale i vojenských procesů a osoby, které byly odsouzeny do táborů nucené práce.

23 Viz PERNES, Jiří. *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 74.

24 Ke genezi politického procesu se členy tzv. protistátního spikleneckého centra podrobně KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 88–255.

25 Ke vztahu veřejnosti k politickým procesům přehledně např. BRABEC, Václav. *Vztah KSČ a veřejnosti k politickým procesům na počátku padesátých let*. In: *Revue dějin socialismu*, roč. IX/1969, č. 3, s. 363–385.

protějšek Klement Gottwald. O Stalinově smrti se vynořilo vícero pochybností, živých jeho samotnými nejbližšími spolupracovníky, a neobešlo se to bez krize uvnitř stranického vedení KSSS, která však ve skutečnosti znamenala bezprecedentní pokus o změnu dosavadního způsobu vládnutí. Boj uvnitř vládnoucí vrstvy zpočátku ke svému vítězství dovedl hlavně Lavrentij Berija, první náměstek předsedy vlády a ministr spojených ministerstev bezpečnosti a vnitra. Již 27. března v rámci změn v domácí politice schválilo předsednictvo Nejvyššího sovětu na Berijovo doporučení rozsáhlou amnestii, které podléhali všichni odsouzení k trestu nižšímu než pět let. Vězňům, kteří byli odsouzeni za protistátní trestné činy, se zbytek trestu odnětí svobody snižoval na polovinu. V průběhu několika příštích týdnů opustilo pracovní tábory, pověstné gulagy, téměř 1,2 milionu amnestovaných. V souvislosti se změnami v trestní politice oznámilo 4. dubna 1953 Ministerstvo bezpečnosti a vnitra, že spiknutí lékařů, kteří léčili vysoké politické činitele, bylo provokací bývalého Ministerstva bezpečnosti a jejich přiznání bylo vynuceno násilím. Rehabilitace se v dalších dnech dočkali i další lidé, kteří se do vězení dostali ještě za Stalinova života. I když byla uvedená opatření nedůsledná a dotýkala se jen omezené skupiny osob, znamenala výraznou změnu dosavadní politiky.²⁶

Gottwaldova smrt znamenala pro otřesenou KSČ velkou ztrátu a situaci v Československu jen dále destabilizovala. Vedení strany si uvědomovalo závažnost situace, která nastala Stalinovou a Gottwaldovou smrtí, přesto se však nehodlalo vzdát úspěchů dosažených v minulých letech ani mocenských pozic. Zároveň si však byli čelní představitelé dobře vědomi faktu, že rekonstrukce stranických a státních orgánů je nevyhnutelná. Následná volba Antonína Zápotockého, dosavadního předsedy vlády, prezidentem republiky se neobešla bez předchozích úvah o zrušení této nejvyšší státní funkce. Do čela vlády předsednictvo a posléze plénum ÚV KSČ schválilo Viliama Širokého. Největší rozpaky však jednoznačně budilo obsazení předsedy KSČ. Většina členů předsednictva se shodla na názoru do funkce nikoho nenavrhovat a svěřit vedení sekretariátu ÚV KSČ dosavadnímu tajemníkovi ústředního výboru Antonínu Novotnému. Na nové vedení čekalo vypořádání se s hlubokou hospodářskou, politickou a společenskou krizí, které neneslo odkladu.²⁷

Jako tíživé dědictví se jevila také skutečnost, že Gottwald a jeho léta vlády za sebou zanechali tisíce nevinných občanů protiprávně odsouzených v politických procesech, jejichž pokračování se nezastavilo ani po jeho smrti, ba v roce 1953 dosáhl

26 BARNOVSKÝ, Michal. *Prvá vlna destalinizácie a Slovensko (1953–1957)*. Edice Studijní materiály výzkumného projektu Krize komunistického systému v Československu 1953–1957, sv. 6. Brno: Prius, 2002, s. 11–13.

27 Viz PERNES, Jiří, ref. 23, s. 84–86. K tomu též KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 65–68; BARNOVSKÝ, Michal, ref. 26, s. 16–17.

počet odsouzených za protistátní trestné činy čísla 18 312.²⁸ Aby alespoň trochu zmírnilo toto neblahé dědictví, které bylo navíc umocněno změnami v trestní politice v Sovětském svazu, československé stranické a vládní vedení se také rozhodlo udělit amnestii prezidenta republiky, vyhlášenou 4. května 1953.²⁹ Amnestie měla aboliční, agraciační a rehabilitační charakter. Skládala se z preambule a deseti článků. V preambuli bylo reflektováno nedávné úmrtí K. Gottwalda a jednota „čs. lidu“ následujícími slovy: *Ve dnech neštěstí, které postihlo naše národy úmrtím prezidenta republiky Klementa Gottwalda, moudrého vůdce pracujícího lidu na cestě k socialismu, projevil náš lid pevnou politickou jednotu a ještě úžeji se semkl kol svého druhého dělnického prezidenta Antonína Zápotockého a vlády Národní fronty. Tato jednota našeho lidu a jeho bezmezná oddanost republice skýtají záruku, že základy našeho státního a společenského zřízení budou ještě více upevněny, jestliže se těm, kdož se provinili proti zákonům, poskytne příležitost, aby se jako svobodní občané zapojili do budovatelského úsilí všeho lidu.* Amnestie promíjela celé tresty nápravného opatření, z trestů odnětí svobody uložených přede dnem rozhodnutí o amnestii jednu třetinu, nejméně však jeden rok, a doživotní tresty na tresty odnětí svobody na dvacet let. V souvislosti s mírnou redukcí trestní politiky je jistě zajímavá zmínka o těhotných ženách a ženách, které pečovaly o dítě mladší deseti let, dále o odsouzených, kteří trpěli nevyléčitelnou nemocí, o odsouzených mužích starších šedesáti let a ženách starších padesáti pěti let a mladistvých. Amnestie poprvé těmto kategoriím věnovala pozornost, z trestů jim promíjela větší část. Navíc nemělo být zaváděno, a bylo-li zavedeno, mělo být zastaveno trestní stíhání osob, pokud za trestné činy stanovil zákon trestní sazbu nepřevyšující jeden rok, nebo pokud byl pachatelem mladistvý nebo u těhotných žen a žen, které pečovaly o dítě mladší deseti let, dva roky. Zahlazená byla odsouzení trestu odnětí svobody do výše šesti měsíců. Z vedlejších trestů promíjela amnestie peněžité tresty nepřevyšující částku 20 000 Kčs a náhradní tresty uložené za tyto peněžité tresty.

Z rozhodnutí o amnestii však byli vyloučeni všichni, kteří se dopustili protistátních trestných činů velezrady, sabotáže, vyzvědačství a obdobných trestných činů *podle zákonů dříve platných*. Amnestie se rovněž nevztahovala na trestné činy podle zákona č. 165/1950 Sb., na ochranu míru, poškozování národního majetku a majetku lidových družstev, pokud byl za ně uložen trest odnětí svobody více než pět let, a na retribuční trestné činy. Výjimku tvořily osoby, u nichž ministr spravedlnosti po přezkoumání odsouzení shledal, že jsou vzhledem k nebezpečnosti činu pro společnost a se zřetelem k jejich chování ve výkonu trestu uznáni ke snížení výše trestu. V takových případech mohl toto snížení navrhnout prezidentu republiky k indivi-

28 Údaj převzat z publikace TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 89.

29 Amnestie v roce 1953 se stala tématem článku ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1953. In: PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor (eds.). *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*. Praha: ÚSTR – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2014, s. 115–125.

duálnímu rozhodnutí. Text zákona navíc výslovně uváděl, že v případech, kde je *po-
užití zákona závislé na délce trestu odnětí svobody, rozhoduje délka trestu sníženého
nebo jinak zmírněného podle tohoto rozhodnutí*.³⁰

Návrh na amnestii prezidenta republiky předkládalo Ministerstvo spravedlnos-
ti. Početní stav vězeňské populace dosahoval přitom v lednu 1953 v Československu
46 021 odsouzených.³¹ První porada za účasti zástupců Ministerstva vnitra a ná-
rodní obrany a Generální prokuratury se konala 14. dubna. V případech retribuč-
ních trestných činů se účastníci shodli, že přenášet rozhodování o amnestii na jiný
orgán než ten, kterému přísluší rozhodování podle zákona, není možné.³² Na dalším
jednání, které proběhlo 16. dubna, apelovali přítomní zástupci Ministerstva národní
bezpečnosti na ostatní účastníky, že *navržená amnestie se vztahuje na 40 % všech,
kteří si právě odpykávají trest odnětí svobody v nápravných zařízeních Ministerstva
národní bezpečnosti. Uskutečnění amnestie v navrženém rozsahu by znamenalo, že
by bylo ohroženo plnění výrobních úkolů zejména v dolech, hutích, lomech, cihelnách
a opatření by zejména dost citelně postihlo plnění úkolů nápravného zařízení v Ostrově
u Karlových Varů*. Jak je patrné z dochovaného zápisu, mělo Ministerstvo národní
bezpečnosti poskytnout náměstkovi předsedy vlády Zdeňkovi Fierlingerovi podkla-
dy se statistickými daty, jak by se amnestie dotkla početních stavů v nápravných za-
řízeních, pokud by se na jejím základě promíjely tresty odnětí svobody do jednoho
trestu, u delších jedna třetina nebo jedna čtvrtina.³³ K návrhu amnestie se vyslovilo
i Ministerstvo pracovních sil, kterému se rovněž nezamlouval odliv pracovních sil.
Nicméně se zavázalo, že *se bude snažit nahradit chybějící pracovníky nábořem z řad
propuštěných, dále se bude snažit umístit ostatní, kteří se nedají nábořem získat pro
dosavadní pracoviště, na pracoviště v podobném oboru, ale poblíž místa jejich bydli-
ště*.³⁴ Konečný návrh rozhodnutí o amnestii prezidenta republiky projednala vláda
28. dubna a po jeho schválení předložil tento dokument spolu s průvodní zprávou
předseda vlády V. Široký prezidentu republiky A. Zápotockému. Průvodní zpráva
uváděla, že navrhovaná amnestie má být co nejširší, kromě zločinů proti republice
a její ekonomické základně se měla vztahovat na všechny další trestné činy. „Sociali-
stický humanismus“ se měl uplatnit ve vztahu k odsouzeným matkám, starým lidem
a mladistvým.³⁵

30 Rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii publikované pod č. 57/1953 v Úředním listu re-
publiky Československé.

31 Údaj převzatý z publikace STANĚK, Tomáš, ref. 8, s. 134.

32 NA, f. Úřad předsednictva vlády – tajná spisovna (dále jen ÚPV – T), kart. 527, inv. č. 1966,
sign. 205/4/1, amnestie prezidenta republiky 1953. Informace pro s. dr. Krále z 15. 4. 1953.

33 Tamtéž, záznam o poradě o návrhu amnestie konané dne 16. 4. 1953.

34 Tamtéž, zpráva o dalším jednání o návrhu amnestie ze dne 17. 4. 1953.

35 Tamtéž, dopis předsedy vlády V. Širokého prezidentu republiky A. Zápotockému s připojeným
návrhem amnestie z 29. 4. 1953.

Předběžná zpráva, kterou zpracovalo Ministerstvo spravedlnosti společně s Generální prokuraturou v prosinci 1953, shrnovala výsledky amnestie ke dni 10. října 1953, rozdělené podle jednotlivých článků rozhodnutí o amnestii. Tresty nápravného opatření byly na celém území Československa prominuty celkem 13 018 pravomocně odsouzeným osobám,³⁶ z nichž 65,5 % tvořili dělníci. Prominutí jedné třetiny z pravomocně uloženého trestu, nejméně však jednoho roku, se vztahovalo na 44 814 odsouzených. Tento údaj zahrnoval rovněž počet amnestovaných těhotných žen (2 418 osob) a osob trpících těžkou nevyléčitelnou nemocí (361 odsouzených). Celkově bylo amnestovaným prominuto 27 439 roků, 10 měsíců a 1 den. Největší počet amnestovaných se rekrutoval z dělnického prostředí: celkem 20 784, kterým se promíjel trest v celkové výši 10 903 roků. Účinky zahlazení u podmíněně uložených trestů se vztahovaly na 71 389 odsouzených. Amnestie bylo podle jednotlivých článků rozhodnutí účastno 129 361 osob.

Zajímavé údaje přinášela zpráva v oddílu věnovaném prominutí peněžních trestů, které se vztahovalo na celkem 20 630 „hříšníků“. Těmto amnestovaným bylo prominuto celkem 78 035 726 Kčs ve staré měně a 418 000 Kčs v nové měně. Trestní řízení bylo dále zastaveno 35 198 osobám na celém území Československa.

Samostatný oddíl zpráva věnovala retribučním trestným činům. V těchto případech rozhodovala o jednotlivých návrzích ministra spravedlnosti komise ustavená koncem května 1953 a složená ze zástupců ministerstev spravedlnosti a národní bezpečnosti a Generální prokuratury. Komise přezkoumala celkem 4 527 žádostí a k udělení amnestie doporučila 3 772 případů. Z uvedeného počtu se prominutí zbytku trestu týkalo 1 161 osob české národnosti, 82 Slováků, 2 493 osob německé národnosti, 11 Maďarů a 25 připadalo na jiné národnosti.

Zpráva se ve svém závěru dotkla také problematiky vlastní realizace amnestie. Průběh hodnotila dobře, bez větších závad. *Jen v prvních dnech po vyhlášení amnestie došlo k menším závadám, které byly zapříčiněny nesprávným výkladem některých ustanovení o amnestii.* Také vyloučení některých trestných činů z rozhodnutí o amnestii se údajně negativně projevilo na počtu žádostí o milost v celkové výši 3 000, jejichž vyřízení padlo plně na bedra krajských soudů v Praze, Brně a Bratislavě. Na základě tohoto faktu mělo Ministerstvo spravedlnosti ve spolupráci s Ministerstvem vnitra a Generální prokuraturou připravit legislativní úpravu, která měla řízení o žádostech o milost urychlit.³⁷ Amnestii prezidenta republiky doplňovalo rozhodnutí vlády ze dne 4. května 1953 o amnestii ve správních trestních věcech. Jednalo se o obecnou přestupkovou amnestii, která měla aboliční a agraciační charakter.

36 Podle údaje z PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v jáchymovských dolech 1949–1961. In: *Sborník archivních prací*, roč. XLIII/1994, č. 1, s. 420, bylo v rámci amnestie v době od 4. 5. do 23. 5. propuštěno 15 379 osob.

37 NA, f. ÚPV – T, kart. 527, inv. č. 1966, sign. 205/4/1, amnestie prezidenta republiky 1953.

V Brněnském kraji se amnestie týkala 1 219 osob. Krajské národní výbory se podle vládní instrukce snažily zařadit ihned tyto amnestované osoby do pracovního procesu. Člen rady KNV v Brně Ladislav Wait, který podával zprávu o výsledcích amnestie k tomuto bodu, poznamenal, že podniky uzavřely celkem 625 pracovních závazků s amnestovanými, přednostně se jednalo o ty provozy, kde amnestovaní pracovali již po dobu výkonu trestu. Uvedené číslo jistě neodpovídalo představám o naplnění směrnic vlády. Proto nepřekvapí, že si Wait na závěr svého příspěvku posteskl, že *akce není dostatečně politicky zajišťována se strany složek na závodech*.³⁸

Rozhodnutí o amnestii prezidenta republiky komentovala všechna tehdejší média. Pavel Bok v článku K vyhlášení amnestie, uveřejněném v Lidové demokracii 5. května 1953, zhodnotil tento právní akt v duchu tehdejší vládnoucí ideologie. Především jej považoval za krok, jehož předpokladem byla *oddanost našeho lidu republice*. Věnoval se postavení amnestantů ve společnosti, kterým prý pomohla převýchova, *působilo na ně lidské zacházení v ústavech nápravných zařízení*. Autor se domníval, že věznice v socialistickém Československu se právě tímto „slušným“ zacházením odlišují od vězeňského systému za bývalého kapitalistického zřízení, který byl místem *ponižování lidské osobnosti, místem fyzického i duševního ubíjení*. Závěr článku tak jednoznačně vyznívá ve prospěch právě udělené amnestie. *Vyhlášená amnestie je projevem veliké síly našeho lidově demokratického státu. Dokazuje, že jen takový stát, který se může opřít o pevnou politickou jednotu lidu, o jeho poctivé pracovní výsledky a ukázněnost, je státem silným, v němž zákony, které si lid dal, slouží lidu*.³⁹

Změny v trestní politice a vůči politickým vězňům, které probíhaly v letech 1953–1956 v okolních komunistických zemích, nezůstaly bez ohlasu ani uvnitř Československa. Vedení KSČ bylo donuceno k ústupkům na poli represivních opatření. Např. již v září 1954 souhlasilo politické byro ÚV KSČ se zrušením policejního dozoru nad internovanými členy řeholních společenství a povolilo jim volný pohyb. V lednu 1955 pak schválilo propuštění odsouzených matek nezletilých dětí a v únoru téhož roku vyslovalo souhlas s propuštěním mladistvých, nevyléčitelně nemocných a přestárлых osob odsouzených k trestu odnětí svobody. Také československé vězeňství zaznamenalo změnu: všechna dosavadní vězeňská zařízení, kam putovali odsouzení k vykonání trestu odnětí svobody, se nadále označovala za nápravně pracovní tábory, kde vládl táborový režim. Návrh řádu pro nápravně pracovní tábory Ministerstva vnitra schválilo politické byro dne 22. února 1955. Řád vycházel z vlastních a sovětských zkušeností a sledoval *především zajištění řádného výkonu vazby, to znamená, aby pachatelé trestných činů byli potřebnou měrou izolováni od společnosti*

38 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA v Brně), f. B 124 Krajský národní výbor v Brně 1945–1960, I. + II. manipulace, kart. 1170, inv. č. 203, zápis z 26. schůze rady KNV z 1. 6. 1953.

39 BOK, Pavel. K vyhlášení amnestie. *Lidová demokracie*, 5. 5. 1953, s. 1.

*a aby prostředí a způsob života v nápravně pracovních táborech na ně měly co největší výchovný vliv.*⁴⁰

Změnami v této době procházela rovněž problematika milosti⁴¹ a podmíněného propuštění. Dne 25. dubna 1955 projednávalo politické byro zprávu o výsledcích udělování milosti prezidentem republiky a podmíněného propuštění.⁴² Zprávu schválilo, ale zároveň uložilo ministru spravedlnosti Janu Bartuškově, aby i nadále byly vyřizovány případy, ve kterých byl porušen zákon nebo soud rozhodl v neprospěch obviněného, cestou podání stížnosti pro porušení zákona, případně obnovy soudního řízení, aby se tak omezil *vysoký počet případů předkládaných prezidentu republiky k rozhodnutí o milost...* Právní akt milosti měl být napříště používán jen ve výjimečných případech, zvláště pokud se jednalo o soudní záležitosti týkající se

40 NA, f. KSČ – Ústřední výbor KSČ 1945–1989, Praha – Politické byro ÚV KSČ 954–1962 (dále jen KSČ – ÚV – 02/2), sv. 34, arch. j. / bod 45/15, návrh řádu pro nápravně pracovní tábory ministerstva vnitra z 16. 2. 1955. Usnesení 45. schůze politického byra ÚV KSČ z 22. 2. 1955.

41 Pojem milost (anglicky pardon, francouzsky pardon, německy Begnadigung) je právní akt podobný institutu amnestie, má však individuální povahu. Její udělení závisí na podání žádosti obviněného nebo některého z jeho nejbližších příbuzných. Udělení milosti je ze zákona vyhrazeno prezidentu republiky. Udělením milosti jsou sice zhazeny trestněprávní následky odsouzení, občanskoprávní následky (např. nahradit způsobenou škodu) však i nadále zůstávají. Z toho důvodu je před udělením milosti vždy nutný souhlas obviněného. Definice převzata z internetového zdroje <http://www.iuridicum.pecina.cz/w/Milost> [cit. 2019-08-10]. S možností podat si žádost o milost stejně jako s dalším postupem jejího vyřízení operoval zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) č. 87/1950 Sb. a jeho nová podoba z roku 1956, vydaná pod č. 64/1956 Sb.

42 V souvislosti s vyřizováním žádosti odsouzeného nebo jeho nejbližšího příbuzného o podmíněné propuštění nebo udělení milosti je jistě vhodné upozornit, že justiční orgány již od roku 1953 zasílaly dotaz na adresu okresních či místních (městských) národních výborů, kde měl odsouzený trvalé bydliště. Nejdříve se k žádosti k jednotlivým odsouzeným osobám vyjádřila komise (odbor) vnitřních věcí a bezpečnosti s tím, že svůj návrh postoupila radě MěNV nebo ONV, která poté rozhodla. Jako příklad lze uvést případ Rudolfy Veihtové z Hodonína, která byla v roce 1950 Státním soudem Praha, oddělení Brno, odsouzena k 25 letům odnětí svobody a vedlejším trestům za své údajné zapojení do protistátní teroristické skupiny. Žádost o prominutí či zkrácení trestu odnětí svobody cestou udělení milosti prezidentem republiky podala její matka Albína Jarošová. MNV Hodonín návrh na udělení milosti nedoporučil, stejně se vyjádřil i odbor pro vnitřní věci rady ONV Hodonín s tím, že *při přelíčení, které se konalo v Hodoníně v Sokolovně, chovala se cynicky a reakčně. Má spoluvinu na smrti dobrého bezpeč. orgána. Spáchaný čin nemůže zatím ještě ničím odčinit, neboť z 25 roků uloženého trestu odpýkala si necelé 4 roky.* Konečné slovo měla rada ONV Hodonín, která na své schůzi dne 23. 12. 1953 rozhodla nedoporučit žádost o udělení milosti pro odsouzenou. K tomu více MZA v Brně – Státní okresní archiv Hodonín, f. Okresní národní výbor Hodonín (1910) 1945–1960, kart. 565, inv. č. 874, prominutí trestu cestou milosti, vyjádření odboru, vyjádření k žádosti o udělení milosti odsouzené Rudolfě Veihtové. Praxe, kdy se k jednotlivým případům vyjadřovaly místní (městské) či okresní národní výbory, se nevztahovala pouze na trestné činy politického charakteru, ale rovněž na obecné kriminální trestné činy.

dělníků a rolníků. Jejich propuštění z výkonu trestu se mělo řešit formou podmíněného propuštění. Žádosti o milost, které mohli odsouzení podávat až po odpykání poloviny trestu, se měly vyřizovat institutem podmíněného propuštění, aby se tak údajně *snížil počet případů, které jsou předkládány prezidentu republiky*. Tento bod usnesení byl nepochybně reakcí na množící se žádosti o milost, které podávali především samotní odsouzení za politické trestné činy nebo jejich rodinní příslušníci s úmyslem znemožnit jim udělení milosti, jak o tom hovořil hned následující odstavec. V řízení o žádostech o milost se mělo *ještě důsledněji uplatňovat třídní rozhodování a dbát, aby k podávání návrhů na udělení milosti třídním nepřátelům docházelo jen ve výjimečných případech*. Konečné slovo politického byra k žádosti o milost bylo vyžadováno ve všech případech, kde se jednalo o zvláště závažné protistátní trestné činy. Usnesení politbyra dále ministru vnitra Rudolfu Barákovi ukládalo, aby zajistil zkvalitnění výchovné práce v ústavech nápravných zařízení, které by vedlo k plánovitému usměrňování agendy milostí a podmíněného propuštění, a dále se měl postarat o lepší úroveň posudků vypracovaných na jednotlivé odsouzené, které sloužily jako podklad pro udělení milosti nebo podmíněného propuštění. Kritika se rovněž obracela na pracovníky Kanceláře prezidenta republiky, kteří prý *používali výhrady podle § 205 odst. 4 trestního řádu⁴³ v žádostech o milost [...] v převážné míře u buržoasních živlů potrestaných za kontrarevoluční činnost⁴⁴*. Na jedné straně zde tedy nepochybně zafungovaly změny v trestní praxi vyvolané vnějšími vlivy, které se alespoň v některých směrech pozitivně odrazily na postavení politických vězňů, na straně druhé hluboká zakořeněnost v minulých praktikách a zároveň obava ze změny nastoleného kurzu přinášely rozporuplné výsledky změn v oblasti trestní politiky a v udělování milostí a podmíněného propuštění prezidentem republiky.

Problematika vyřizování milostí prezidenta republiky procházela v polovině padesátých let rozsáhlou kompetenční úpravou, která však neměla dlouhého trvání.⁴⁵ V roce 1955 probíhala diskuse na téma nové organizace vyřizování žádostí o milost mezi kompetentními státními orgány. Návrh z dílny Ministerstva spravedlnosti, který schválilo politické byro ÚV KSČ dne 30. května 1955, zároveň ukládal prezidentu republiky Antonínu Zápotockému, aby na jeho základě jmenoval komisi pro projednávání žádostí o milost a zajistil vznik speciálního oddělení

43 Paragraf 204 odstavec 4 zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), má následující znění: *Nañídí-li to prezident republiky nebo ministr spravedlnosti, nesmí být žádost zamítnuta, nýbrž musí být s návrhem předložena. Nařídí-li to v takovém případě prezident republiky nebo ministr spravedlnosti, výkon trestu se odloží nebo přeruší anebo se v zahájeném trestním řízení zatím nepokračuje*.

44 ABS, f. A 2/1 – Sekretariát ministra vnitra – I. díl (dále jen f. A 2/1 – I. díl), kart. 38, inv. č. 807, zpráva o agendě milostí a podmíněného propuštění za rok 1954. Usnesení politického byra ÚV KSČ dne 25. 4. 1955.

45 Autorovi práce se bohužel nepodařilo zjistit, kdy tato dočasná úprava byla zrušena, zdá se však, že to bylo nedlouho po roce 1956.

k vyřizování žádostí o milost. Předseda vlády Viliam Široký měl podle usnesení předložit vládě návrh na jmenování ministrů vnitra, obrany a spravedlnosti a generálního prokurátora za členy komise pro vyřizování žádostí o milost. Ministr spravedlnosti Jan Bartuška a generální prokurátor Václav Aleš měli zajistit potřebný počet pracovníků ze svých resortů k převedení do oddělení pro vyřizování žádostí o milost Kanceláře prezidenta republiky (KPR). Ministru obrany Alexeji Čepičkovi bylo uloženo, aby převedl potřebný počet pracovníků do téhož oddělení, ministr spravedlnosti Bartuška měl dále vypracovat přehled žádostí o milost, které se k 1. září 1955 nacházely k vyřízení u justičních orgánů, a 1. tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný měl zajistit stanoviska vedení jednotlivých krajských výborů KSČ k žádostem o milost.⁴⁶

Návrh Ministerstva spravedlnosti vycházel podle tehdy běžné praxe ze sovětského vzoru a jako hlavní cíl sledoval převod agendy řízení o žádostech na udělení milostí z justičních orgánů na KPR, kdy se pro tento účel počítalo se vznikem komise pro vyřizování žádostí o milost. Předsedou komise měl být člen předsednictva Národního shromáždění, členy pak Barák, Bartuška, Čepička a sekretář komise měl být zároveň vedoucím oddělení KPR pro vyřizování žádostí, se kterým se počítalo jako s pomocným orgánem komise.⁴⁷ Komise se měla scházet jednou za čtrnáct dnů a o jejím zasedání měl být vyhotoven zápis, který měl zároveň obsahovat doporučené žádosti o milost adresované prezidentu republiky. Oddělení KPR mělo kromě vedoucího zaměstnávat dvanáct referentů a dalších deset administrativních pracovníků. Pracovní náplň oddělení měla sestávat z přezkoumání došlých žádostí, prostudování rozsudků a trestních spisů, popřípadě vedení vlastního šetření v daném případě. O výsledcích své práce pak mělo podat písemný návrh nadřízené komisi, která měla rozhodnout o konečném podání návrhu žádosti o milost prezidentu republiky či o jejím zamítnutí.

Nová úprava vyřizování žádostí o milost vstoupila v platnost 1. září 1955. Po přechodnou dobu vedle sebe pracovalo oddělení KPR a justiční orgány, které však žádosti jim došlé měly vyřizovat jen do 31. prosince 1955. Žádosti adresované po 1. září justičním orgánům *odstoupí tyto složky, aniž by konaly jakékoliv šetření, kanceláři prezidenta republiky a připojí k žádostem příslušné spisy*. Předkladatel návrhu ministr spravedlnosti Bartuška si od nové úpravy řízení o žádostech o milost sliboval, že *se podstatně zrychlí a že se odstraní starý, nepružný a složitý způsob řízení, převzatý ještě z dob Rakousko-Uherska. Nová úprava odstraní také to, že v řízení o žádostech za milost rozhodovaly soudy, které žadatele odsoudily, a které tedy navrhovaly vlastně úpravu svého rozhodnutí*. Nová úprava však měla i nadále dodržovat

46 NA, f. ÚPV – T, kart. 2012, inv. č. 5004, sign. 15.51.2, návrh na novou organizaci vyřizování žádostí o milost. Usnesení politického byra ÚV KSČ z 30. 5. 1955.

47 K úplnému převodu kompetencí na komisi KPR pro vyřizování žádostí nedošlo, na Ministerstvu spravedlnosti i nadále pracovalo oddělení pro vyřizování žádostí o milost. Obě pracoviště však úzce spolupracovala.

následující směrnice, které v rámci usnesení přijalo politické byro ÚV KSČ na své schůzi dne 25. dubna 1955:

1. případy, ve kterých došlo k porušení zákona nebo k nesprávnému odsouzení, vyřizovat cestou podání stížnosti pro porušení zákona nebo obnovou trestního řízení;
2. milost jako právní akt používat jen ve výjimečných případech, *a to především u pracujících z řad dělníků, drobných a středních rolníků, a dřívější propuštění řešit zásadně cestou podmíněného propuštění;*
3. žádost o milost podané po odpykání poloviny uloženého trestu odnětí svobody vyřizovat cestou podmíněného propuštění;
4. v rámci řízení žádostí o milost *důsledně uplatňovat třídní rozhodování a dbát o to, aby k návrhům na udělení milosti třídním nepřátelům docházelo jen ve výjimečných a zvláštního zřetele hodných případech.*⁴⁸

Návrh z dílny ministra spravedlnosti poté putoval k připomínkovému řízení kompetentním orgánům, které podaly k předloženému materiálu četné námítky. Např. Právní odbor Úřadu předsednictva vlády podrobil kritice samotné zřízení komise, která prý neodpovídala sovětskému vzoru, ale spíše měla svoji obdobu v ústavě Německé demokratické republiky, a její složení, kde většina jejích členů měla vliv na bezprostřední dění v justici. Pochybnosti vyvolalo také ustanovení o možnosti vzniku oddělení pro vyřizování žádostí, které mělo mít právo zamítat žádosti žadatelů, stejně jako tvrzení obsažené v návrhu, že rozhodnutí prezidenta republiky o udělení milosti na základě podepsaného návrhu předloženého předsedou komise nepotřebuje spolupodpis (kontrasignaci) kompetentního člena vlády.⁴⁹ Námítky vznesly i další zainteresované orgány, týkaly se především vysokého počtu pracovníků v připravovaném oddělení pro vyřizování žádostí nebo krátké doby pro přechod agendy do kompetence KPR. Tyto připomínky ministr spravedlnosti odmítl jako neopodstatněné, a nová úprava vyřizování žádostí o milost mohla tedy vstoupit v platnost dnem 1. září 1955.⁵⁰

Jako gesto dobré vůle se v souvislosti s určitými korekcemi na poli trestní politiky a především pod vlivem změn v sousedních zemích tzv. socialistického tábora, Sovětský svaz nevyjímaje, zračí amnestie prezidenta republiky ze dne 9. května 1955, oficiálně vyhlášená k 10. výročí osvobození Československa.⁵¹ Spolu s ní udělila také

48 NA, f. ÚPV – T, kart. 2012, inv. č. 5004, sign. 15.51.2, návrh na novou organizaci vyřizování žádostí o milost, návrh ministra spravedlnosti na novou organizaci řízení žádostí o milost.

49 Tamtéž, záznam pro předsedu vlády s. V. Širokého z 1. 6. 1955.

50 Tamtéž, vyjádření k připomínkám, jimž nebylo vyhověno, nedatováno. Mezi další námítky, které vyslovila Generální prokuratura, patřila účast ministra obrany v komisi. Ministr tuto námítku odmítl s tím, že účast ministra obrany ničemu neodporuje, navíc je jeho účast v komisi nutná, protože se v případech žadatelů z řad vojáků osobně vyjadřuje k jejich žádostem.

51 K tématu amnestie z roku 1955 zatím naposledy ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1955. In: PETRÁŠ, Jiří; SVOBODA, Libor. *Československo v letech 1954–1962*. Praha: ÚSTR – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2015, s. 529–537.

československá vláda amnestii ve správních věcech trestních, která byla obecnou přestupkovou amnestií s aboličními a agraciačními prvky.

Amnestie prezidenta republiky se skládala z preambule a osmi článků a měla aboliční a agraciační charakter. V preambuli se hovořilo o 10. výročí osvobození republiky, kdy *hodnotí náš lid úspěchy, které dosáhl pod vedením Komunistické strany Československa a vlády Národní fronty... Všechny tyto radostné skutečnosti umožňují poskytnout příležitost těm, kteří se provinili proti zákonům republiky, aby se jako svobodní občané zapojili do socialistické výstavby.* Amnestie vycházela z obdobných zásad jako prezidentská amnestie z roku 1953, měla poměrně široký rozsah zahrnutých trestných činů, ze kterých byly vyloučeny jen nejzávažnější trestné činy protistátního (velezrada, sabotáž, vyzvědačství a obdobné trestné činy) a ekonomického charakteru (rozkrádání a poškozování národního majetku), retribuční trestné činy, trestné činy podle zákona na ochranu míru a trestný čin vraždy. Předkladatelé rovněž dbali na dodržení tzv. socialistického humanismu, který byl vyjádřen ve vztahu k odsouzeným mladistvým, těhotným ženám, ženám pečujícím o děti, přestárkým osobám a odsouzeným trpícím nevyléčitelnou nemocí. Amnestie promíjela jednu třetinu trestu odnětí svobody a celé tresty do výše dvou let a u mladistvých do tří let. U těhotných žen a u žen pečujících o nezletilé děti do čtrnácti let amnestie promíjela tresty do tří let úplně. Tresty odnětí svobody a nápravného opatření a pokuty udělené v přestupkovém řízení se rovněž promíjely, stejně jako peněžitě tresty do výše 5 000 Kčs. Amnestie zastavovala trestní stíhání u osob přestárklých nebo těžce nemocných. Povinnost podat individuální žádost na přezkoumání retribučních trestných činů amnestie rozšířila na všechny trestné činy, na které se přímo nevztahovala. Amnestie dále promíjela zbytky trestů československým občanům odsouzeným za retribuční trestné činy, kteří si již odpykali polovinu uloženého trestu, s výjimkou osob, které byly odsouzeny Národním soudem v Praze nebo Bratislavě. Pravomocně uložené tresty na doživotí se amnestií měnily na trest dočasně odnětí svobody v trvání 25 let. Omezující ustanovení amnestie se dotklo osob, které byly v posledních pěti letech opakovaně potrestány za úmyslný trestný čin.⁵² Samostatný článek byl věnován ožehavému problému emigrace. Amnestie zdůrazňovala, že proti osobám, které se vrátí do šesti měsíců zpět do republiky, nebude zahájeno trestní stíhání pro trestný čin nedovoleného opuštění republiky.⁵³

52 ABS, f. A 2/1 – I. díl, kart. 38, inv. č. 799, návrh amnestie presidenta a vlády; zpráva k návrhu amnestie, nedatováno.

53 Článek o amnestii pro trestné činy nedovoleného opuštění republiky byl do návrhu amnestie doplněn dodatečně, na základě rozhodnutí politbyra, které toto ustanovení schválilo na své schůzi dne 18. 4. 1955. Tamtéž, usnesení politického byra ÚV KSČ z 18. 4. 1955. Návrh amnestie pro uprchlíky neprošel standardní legislativní přípravou, byl projednán narychlo a již krátce po zveřejnění amnestie se ukazovala problematičnost a nejednoznačnost výkladu tohoto ustanovení.

Návrh na amnestii procházel legislativním procesem, v jehož rámci do něj promluvily různé kompetentní státní orgány a také politické byro ÚV KSČ. Během schvalovacího procesu doznal některých změn, které se posléze objevily v konečné verzi rozhodnutí o amnestii. Podle předloženého návrhu mělo být ihned po vyhlášení amnestie asi 8 000 odsouzených propuštěno a dalším 2000 osobám měl být snížen trest odnětí svobody a tito lidé pak měli být rovněž propuštěni, což mělo vést ke zrušení osmi nápravně pracovních táborů a pěti nápravně pracovních táborů v oblasti jáchymovských dolů.⁵⁴

Otázka amnestie se poprvé dostala na jednání politického byra ÚV KSČ dne 10. ledna 1955, kde její společný návrh z dílny ministerstev vnitra a spravedlnosti předložil ministr vnitra R. Barák.⁵⁵ Oficiální jednání o amnestii tedy začala tímto datem, první náznaky o vyhlášení amnestie se ale objevovaly již od podzimu 1954. Přitom k 1. březnu 1955 se ve výkonu trestu nacházelo celkem 32 314 vězňů, kteří byli ve 14 617 případech odsouzeni za protistátní trestné činy. Z tohoto počtu se měla amnestie týkat asi 15 000 odsouzených.⁵⁶ Po projednání materiálu členy politbyra a zapracování dodatečných změn byl návrh předložen k posouzení Úřadu předsednictva vlády, kde se k němu vyjádřil právní odbor. Návrh považoval za dobře připravený, a proto jej postoupil na jednání vlády, která se jím zabývala na své schůzi 27. dubna. Vláda na základě přijatého usnesení doporučila prezidentu republiky Zápotockému, aby udělil amnestii dle předloženého návrhu, což se také stalo jeho podpisem a kontrassegnací předsedy vlády Širokého k 9. květnu 1955.⁵⁷

Vyhlášení amnestie bylo utajováno do poslední chvíle, obyvatelé Československa se o rozhodnutí prezidenta republiky dozvěděli z ranního vysílání Československého rozhlasu dne 9. května. V odpoledních hodinách téhož dne pak obdrželi zapečetěné obálky s rozhodnutím prezidenta republiky a vlády o udělení amnestie i vedoucí pracovníci Československé tiskové kanceláře a Rudého práva. V tisku vyšlo rozhodnutí o den později, tedy 10. května.⁵⁸

Vlastní příprava amnestie byla plně v kompetenci orgánů justice a Ministerstva vnitra. Jednotlivé spisy všech osob, které se nacházely ve výkonu trestu, prověřovaly k tomuto účelu sestavené komise složené z prokurátorů, soudců a náčelníků nápravných zařízení. Propuštění, které proběhlo dne 11. května, hodnotila společná zpráva ministra spravedlnosti a generálního prokurátora jako nezávadnou. Am-

54 Tamtéž, informace k návrhu o amnestii z 12. 4. 1955.

55 Tamtéž, usnesení politického byra ÚV KSČ z 10. 1. 1955.

56 Tamtéž, návrh na udělení amnestie k 10. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, nedatováno.

57 NA, f. ÚPV – T, kart. 1012, inv. č. 5004, sign. 15.51.1, návrh amnestie prezidenta a vlády, informace o návrhu na udělení amnestie ke dni 9. května 1955, záznam pro s. předsedu vlády z 5. 5. 1955.

58 Tamtéž, dopisy Úřadu předsednictva vlády redakci Rudého práva a Československé tiskové kanceláři z 7. 5. 1955.

nestie se podle jednotlivých článků vztahovala na civilním úseku Generální prokuratury na 115 855 osob, kterým bylo prominuto celkem 10 943 roků, 5 měsíců a 10 dnů. Z třídního hlediska se amnestie týkala 61 896 dělníků a 19 251 rolníků. Do seznamu bylo zahrnuto i 811 „kulaků“. Vojenská složka Generální prokuratury zahrnovala případy 7 132 osob, kterým byl prominut trest odnětí svobody v celkové délce 2 758 roků, 5 měsíců a 25 dní. Civilní úsek Ministerstva spravedlnosti podal žádost o udělení amnestie v 33 424 případech s celkovou délkou prominutých trestů 4 489 roků, 2 měsíců a 1 dne. Opatření amnestie se týkalo 19 281 dělníků a 4 627 rolníků. V rámci vojenského úseku Ministerstva spravedlnosti byla amnestie udělena v 739 případech a takto amnestovaným osobám byl prominut trest v celkové délce 512 roků, 1 měsíc a 2 dny.⁵⁹ I když se zdá, že tyto počty jsou astronomické, je nutné si uvědomit, že amnestie se vztahovala na jednotlivá ustanovení rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii, čímž počet amnestovaných osob rapidně narostl.

Kompetentní státní a bezpečnostní orgány a nejvyšší orgány KSČ projevovaly eminentní zájem o to, jaký bude mít vyhlášená amnestie dopad u občanů, kteří emigrovali do ciziny. K jejich návratu schválilo politbyro zřídit Výbor pro zabezpečení osob, které se na základě amnestie vrátí do ČSR. Jeho předsedou se stal člen předsednictva ústředního výboru Národní fronty Miroslav Klinger, místopředsedou předseda Slovenské odborové rady Vojtěch Daubner a členy vedoucí odboru pro věci národních výborů Alois Šubr, členka Výboru československých žen Božena Holečková, tajemník Slovenského ústředního výboru Československého svazu mládeže Milan Rázus, tajemník Československého červeného kříže Jozef Lietavec, šéfredaktor deníku Lidová demokracie Rostislav Petera a tajemníkem Václav Valter, který ve Výboru zastupoval Ministerstvo vnitra jako příslušník jeho III. správy (boj proti vnitřnímu nepříteli). Aby byla zakryta skutečnost, že Výbor je řízen ústředními orgány KSČ a Ministerstvem vnitra, byl veřejnosti prezentován jako součást Ústředního akčního výboru Národní fronty. Výbor měl sídlo v Praze a jeho tiskovým orgánem se stal týdeník Hlas domova, který měl propagandisticky zajistit informovanost co nejširšího počtu potenciálních navrátilců. Politbyro ÚV KSČ dále schválilo opatření, na jehož základě měli všichni navrátilci se do Československa projít prověrkou Ministerstva vnitra, které mělo zároveň hradit náklady spojené s činností Výboru.⁶⁰ Ministru pracovních sil Václavu Noskovi bylo uloženo, aby zajistil zařazení osob do pracovního procesu *podle povahy odborných znalostí a schopností osob, které se vrátí*.⁶¹

Informační kampaň v souvislosti s vyhlášenou amnestií a jejím článkem týkajícím se návratu osob měly zajistit československé zastupitelské úřady. Samozřejmě

59 Tamtéž, zpráva generálního prokurátora a ministra spravedlnosti o výsledcích amnestie prezidenta republiky ze dne 9. 5. 1955 ke dni 15. 9. 1955.

60 Prověřování osob probíhalo v tzv. karanténní stanici Ministerstva vnitra nejprve v Sadské, později přímo v Praze.

61 ABS, f. A 2/1 – I. díl, kart. 38, inv. č. 799, návrh amnestie prezidenta a vlády, usnesení politického byra ÚV KSČ z 30. 5. 1955.

že režim si nebyl jist, kdo se zpět z ciziny vrátí, proto se pojistil a navrátilce rozdělil do tří kategorií podle jejich nebezpečnosti, pro lepší posouzení jejich trestné činnosti a z důvodu zamezení údajně nepřátelské propagandy, která *využívá známé praxe čs. soudů a na čs. uprchlíky v cizině působí, poněvadž prý budou v každém případě přísně stíháni*. K rozdělení do jednotlivých skupin došlo rovněž na základě nejednoznačného výkladu článku VII, který na jedné straně hovořil o beztrestnosti pro všechny, kdo se vrátí, na straně druhé však článek VIII obsahoval ustanovení o vyloučení protistátních trestných činů z amnestie, mezi které patřilo i vyzvědačství. Československé soudy totiž posuzovaly výpovědi uprchlíků před západoněmeckou policií a americkými zpravodajskými orgány právě jako trestný čin vyzvědačství. Do první kategorie spadali emigranti, kteří *po vlivem nepřátelské propagandy uprchli do ciziny a tam se již nedopustili další trestné činnosti*. Osobám z této kategorie byl amnestií prominut trest. Druhou skupinu tvořili emigranti, kteří po svém odchodu do ciziny vstoupili do cizineckého vojska, zběhové z vojenské služby nebo uprchlíci, kteří se po útěku dopustili dalších trestných činů s výjimkou těch, na které se amnestie vztahovala. Jejich případy měly být posuzovány individuálně. Třetí skupinu představovali dle představ polického byra ÚV KSČ nejhorší zločinci a agenti zahraničních rozvědek. Tito „vyvrhelové“ nemohli počítat s dobrodiním amnestie, ale naopak *budou předáni k trestnímu stíhání se vši přísností*.⁶² Jednotlivé případy navrátilců se uprchlíků měla přezkoumávat komise složená ze zástupců Generální prokuratury a ministerstev vnitra a spravedlnosti.

Komunistický režim chtěl využít občany, kteří se na základě amnestie vrátí do Československa, k propagační kampani pomocí tiskových konferencí, rozhlasových besed a článku v Hlasu domova.⁶³ V mnoha případech se však místo využití dá hovořit o zneužití navrátilců, kdy byla jejich svědectví použita v propagandistické kampani proti „nepřátelské“ cizině a často přecházela do polemického tónu a útoků proti emigraci a jejím vrcholným představitelům. Krajanský exilový časopis Hlas exilu, vycházející v Německé spolkové republice ve slovenském jazyce, se k amnestii z pohledu návratu emigrantů do Československa vyjádřil velmi trefně a ukázal pravou podstatu a nebezpečí pro emigranty, které z rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii vyplývalo. Celou amnestii nazval pastí a pokryteckým slibem tak zvaného beztrestného návratu uprchlíků. Jak list přesvědčivě dokládal, beztrestnému návratu odporovalo již samotné ustanovení osmého článku amnestie, který taxativně vypočítával trestné činy, na které se amnestie nevztahuje. *Je našou snahou oboznámit všech českých, slovenských a podkarpátorských politických uběhlíků žijících na území Německé spolkové republiky s touto rafinovanou komunistickou pascou... Tých výnimok z amnestie je toľko a dajú sa při známom komunistickom prekrucovaní*

62 Tamtéž, návrh amnestie presidenta a vlády, usnesení politického byra ÚV KSČ z 20. 6. 1955.

63 Tamtéž, zpráva pro soudruha ministra vnitra, nedatováno.

pojmov a smyslov tak naťahovať, že prakticky nie je ubehlika, ktorý by môhol byť nevinný v očiach komunistického prokurátora...

Z toho dôvodu je návrat do ČSR z titulu Zápotockého amnestie hotovou sebevraždou. Nikto si tým nepomôže, naopak privedie do ešte väčšieho nešťastiasvojich príbuzných a známych v republike. Nech každý myslí na komunistickú politickú políciu.⁶⁴ Toľik tedy slova, se kterými – myslím – není nutno polemizovat.

Úspěch amnestie byl z pohledu návratu emigrantů, jak vyplývá z usnesení politického byra z října 1955, malý a nesplňoval naděje a přání komunistických špiček. Politické byro v usnesení kritizovalo skutečnost, že československé zastupitelské úřady v kapitalistických státech udělaly pro úspěšné splnění amnestie velmi málo. Proto bylo ministru zahraničních věcí Václavu Davidovi uloženo, aby dal jednotlivým velvyslanectvím pokyn *v tom směru, že je třeba zbývajíc čas do skončení termínu amnestie využít k tomu, aby pracovníci velvyslanectví mluvili s význačnými emigranty, o kterých je známo, že by byli ochotni vrátit se do republiky, a zaručeno jim, že vůči nim bude postupováno tak, jak říká ustanovení o amnestii.*⁶⁵ K tomuto stavu, který negativně hodnotilo komunistické vedení, jistě pozitivně přispívala exilová média, především tisk a rozhlas. Komunistické orgány tuto kampaň ale charakterizovaly po svém přesně v intencích vládnoucí ideologie, když psaly o nenávislné nepřátelské propagandě, která brzy přešla k „zuřivému zastrašování“ od novin a časopisů vydávaných v emigraci a západních médiích. Vedení Ministerstva vnitra hodnotilo amnestii z pohledu návratu emigrantů jako věc, která údajně prohloubila rozklad v řadách vedoucích politických kruhů československé emigrace, ztrácející důvěru a vliv mezi obyčejnými uprchlíky.⁶⁶

Amnestie ve věci návratu uprchlíků měla skončit dne 9. listopadu 1955, z důvodu neúspěchu ale byla prodložena a skončila teprve 1. prosince 1956. Na základě rozhodnutí prezidenta republiky se do Československa vrátilo 1 121 osob, amnestováno ale bylo jen 742 uprchlíků, kterým komise přiznaly statut navrátilce. Největší počet – 855 osob – tvořili občané s československou státní příslušností, z nichž 537 pocházelo z dělnického prostředí. Bezprostředně po únoru 1948 odešlo z této skupiny osob 257 občanů.⁶⁷ Mezi význačné představitele poúnorového exilu, kteří se vrá-

64 Tamtéž, zvláštna příloha „Hlasu exilu“.

65 Tamtéž, usnesení politického byra ÚV KSČ z 17. 10. 1955.

66 Tamtéž, zpráva o průběhu amnestie prezidenta republiky z 9. 5. 1955, příloha k usnesení politického byra ÚV KSČ z 17. 10. 1955.

67 NA, f. KSČ – ÚV – 02/2, sv. 170, arch. j. / bod 229/21, zpráva generálního prokurátora a ministrů vnitra a spravedlnosti o výsledku amnestie prezidenta republiky ze dne 9. 5. 1955, pokud jí byl umožněn beztrestný návrat do vlasti občanům, kteří pod vlivem nepřátelské propagandy a bez povolení opustili území republiky z 6. 2. 1958. K celé problematice rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii z pohledu udělení milosti navrátilcům, kteří spáchali trestný čin nedovoleného opuštění republiky, podrobně viz CAJTHAML, Petr. Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se, vše odpuštěno“. In: *Securitas imperii*, č. 13. Praha: Úřad pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 93–107.

tili do Československa, patřil i blízký spolupracovník bývalého prezidenta republiky Edvarda Beneše Lev Sychrava. Jeho návrat na základě amnestie pro uprchlíky nepochybně potěšil komunistické orgány, které tohoto „úspěchu“ náležitě propagandisticky využily, pro exilové kruhy, jeho přátele a odpůrce komunismu však znamenal spíše zklamání.⁶⁸

Vyhlášení amnestie komentovaly všechny v tehdejší době vycházející deníky. Zemědělské noviny otiskly článek náměstka ministra spravedlnosti Josefa Litery, který komentoval význam amnestie prezidenta republiky. Zastavil se u ustanovení článku VII, který umožňoval „beztrestný“ návrat uprchlíků do Československa. Litera věřil, že tyto osoby, které *podlehly svodům demagogické západnické propagandy o skvělých životních podmínkách v kapitalistických státech*, se budou snažit, že *tohoto dobrodiní amnestie bude v nejširší míře využito všemi, kdož žijí za podmínek nedůstojných člověka v nepopsatelné míře v uprchlických táborech v západním Německu a jinde*. Svá slova věnoval rovněž odsouzeným za protistátní trestné činy, kteří prý byli z amnestie vyloučeni z důvodu současné mezinárodní politické situace, kdy se američtí „imperialisté“ snaží rozpoutat novou světovou válku.⁶⁹

Otázce emigrantů, kteří se podle platného trestního zákona dopustili svým ilegálním odchodem za hranice trestného činu nedovoleného opuštění republiky, se kromě vlastního rozhodnutí prezidenta republiky o vyhlášení amnestie z 9. května 1955 věnovali nejvyšší představitelé KSČ a vlády i v následujícím období. Svým obsahem problematika uprchlíků úzce souvisela s udělenou amnestií z roku 1955. Dne 17. dubna 1956 zaslal Právní odbor Úřadu předsednictva vlády předsedovi vlády Širokému záznam, ve kterém pisatel uvádí, že bývalé senáty Státního soudu posuzovaly pokus o ilegální odchod do zahraničí jako trestný čin velezrady, za který hrozila trestní sazba až do výše 25 let odnětí svobody nebo doživotí, protože se prý domnívaly, že se *utečenec chtěl zapojit do činnosti některé z organizací usilujících v cizině o zničení lidově demokratického zřízení*. Tyto skutečnosti podle zprávy neunikly pozornosti veřejnosti, která právem kritizovala tento jasný nepoměr mezi povahou trestného činu a jeho trestní sazbou, která se jí jevila jako nepřiměřená. Na základě uvedených zjištění se o celou věc začala zajímat Generální prokuratura, která zjistila kolem 400 případů, kdy došlo k porušení zákona. Podle autora zprávy se jednalo o zjevné porušení socialistické zákonnosti, a proto je nutné toto „pochybení“ ihned napravit. Navrhl proto udělit v individuálních případech milost prezidenta republiky a u dalších odsouzených přerušit trestu se současným podáním stížnosti pro porušení zákona u Nejvyššího soudu v Praze prostřednictvím

68 K návratu Lva Sychravy z exilu do Československa a jeho dalším osudům po návratu podrobně PERNES, Jiří. Lev v kleci. Návrat Lva Sychravy z emigrace v roce 1955. In: *Soudobé dějiny*, roč. XIV/2007, č. 4, s. 607–650.

69 LITERA, Josef. Důkaz síly a pevnosti naší lidově demokratické vlasti. *Zemědělské noviny*, 11. 5. 1955, s. 2.

generálního prokurátora.⁷⁰ Svoji úvahu z prvního přípisu zaslanému Širokému pak vedoucí Právního odboru Úřadu předsednictva vlády JUDr. Flegl rozvedl v další zprávě z 21. dubna, ve které se pozastavil nad tvrzením, že podle denního tisku se kromě návratu osob, kterým byl na základě amnestie republiky prominut trest, vrátili také lidé aktivně vystupující proti republice. Předseda právního odboru do příkrého rozporu s touto skutečností postavil fakt, že *nebyli amnestováni, a že tedy nadále zůstávají ve výkonu trestu ti, kteří se o ilegální útěk pouze pokusili, a nemohli se proto dopustit další trestné činnosti, kterou spáchali mnozí navrátilci (kteří např. sloužili v cizinecké legii, byli hlasateli nebo spolupracovníky Svobodné Evropy atd.).* Tito lidé si dosud odpýkávají trest udělený za trestný čin velezrady nebo za pokus o trestný čin opuštění republiky ve spojení s dalším trestným činem. *Vzhledem k tomu, že po amnestii presidenta republiky z 9. května 1955 a zejména po jeho novoročním projevu došlo ve veřejnosti k zásadní změně v nazírání na ilegální útoky, domníváme se, že případy, kdy pachatelé byli pro pokus o opuštění republiky odsouzeni jako velezrádci, je třeba podrobit revidi.* Flegl proto na konci svého dopisu zpřesnil formulace z minulé zprávy a navrhl, aby generální prokurátor nařídil přerušení trestu všem, kteří byli nezákonně odsouzeni za velezradu místo pro pokus opuštění republiky, a zároveň aby podal stížnost pro porušení zákona k Nejvyššímu soudu v Praze. Ministr spravedlnosti měl pak navrhnout individuální milost pro ty odsouzené, kteří se dopustili trestného činu pokusu opuštění republiky ve spojitosti s dalším trestným činem.⁷¹

Na základě dalších jednání mezi kompetentními orgány⁷² Generální prokuratura společně s Ministerstvem spravedlnosti vypracovala a dne 6. července 1956 vydala dokument s poněkud dlouhým názvem směrnice k prověření trestních případů osob odsouzených pro útěk nebo pokus útěku do zahraničí nebo pro pomáhání nebo návod k němu. V jeho úvodu se lze dočíst, že nepřátelské rozvědky zneužívaly československé občany k podvratné činnosti proti republice, z toho důvodu byly tyto činy posuzovány jako velezrada nebo vyzvědačství. *V posledních letech se přitom projevoval i vliv dogmatického uplatňování Stalinovy these o zákonitém zostřování třídního boje, jejíž nesprávnost ukázal XX. sjezd KSSS. Vycházelo se jednostranně z předpokladu, že s růstem úspěchů socialistické výstavby zákonitě a trvale sílí odpor zbytků vyko-*

70 NA, f. ÚPV – T, kart. 2013, inv. č. 5004, sign. 15.51.1, záznam pro s. předsedu vlády Viliama Širokého z 17. 4. 1956.

71 Tamtéž, f. ÚPV – T, kart. 2012, inv. č. 5004, sign. 15.51.1, informace pro předsedu vlády s. V. Širokého z 21. 4. 1956.

72 Dne 28. 5. 1956 jednalo o návrhu na prověření soudních případů osob, které byly odsouzeny pro trestný čin napomáhání k útěku do zahraničí, politické byro ÚV KSČ. Viz ABS, f. A 2/1 – I. díl, kart. 41, inv. č. 978, zpráva o průběhu amnestie prezidenta republiky od vyhlášení dne 9. 5. 1955 do 1. 5. 1956, zpráva ministrů vnitra a spravedlnosti a generálního prokurátora o výsledcích prověřených soudních případů osob odsouzených pro trestné činy napomáhání k útěku do zahraničí.

řistovatelských tříd, že vzrůstá počet nepřátel socialismu a jejich vliv i nebezpečí, které hrozí z jejich strany socialistické výstavbě. Případy neměly být přezkoumávány cestou obnovy trestního řízení nebo podáním stížnosti pro porušení zákona. Naopak, sami odsouzení za uvedené trestné činy měli podat žádost o milost, pokud *žadatelé v dosavadním průběhu výkonu trestu odnětí svobody prokázali, že zasluhují, aby jim byl umožněn návrat do občanského života.* Přitom postup při přezkumném řízení měl být následující: Prověřovány měly být jen případy, které byly pravomocně skončeny do 1. června 1956. Zvýšená pozornost měla být přitom věnována odsouzeným, kteří se rekrutovali z řad bezpečnostních orgánů Ministerstva vnitra a ozbrojených složek Ministerstva obrany. Z přezkumného řízení byli vyloučeni agenti nepřátelských rozvědek, „řemeslní“ převaděči, bývalí političtí prominenti a jejich pomocníci a lidé, kteří se trestného činu velezrady či vyzvědačství dopustili ve spojitosti s dalším závažným trestným činem.

K prověření všech případů byly určeny krajské a vyšší vojenské prokuratury a Generální prokuratura, které měly po prostudování spisového materiálu v těch případech, kde doporučí udělení milosti, podat zprávu společné komisi ministerstev spravedlnosti a vnitra a Generální prokuratury. Pokud komise vyslovila s těmito návrhy souhlas, měli být odsouzení určeni k udělení milosti soustředěni ve zvláštních věznicích, před propuštěním měli být podrobeni pohovoru ze strany pracovníků ministerstev vnitra a spravedlnosti a Generální prokuratury. Přerušeni trestu měl zaříditi pověřený pracovník spravedlnosti, a to v těch případech, kdy si odsouzený podal žádost o milost. Závěr směrnice však nenaplňoval optimismem ty odsouzené, kteří by odmítli podání žádosti o milost, u kterých by nebyly shledány důvody pro povolení obnovy trestního řízení nebo v jejichž prospěch by nebyla podána stížnost pro porušení zákona. V takových případech *bude trest odnětí svobody vykonáván dále v příslušných NPT.*⁷³ Společná komise obdržela od krajských a vyšších vojenských prokuratur celkem 1 243 případů, z nichž 840 vyřadila, protože v nich *nejde jen o napomáhání útěku nebo o pouhý pokus útěku do zahraničí, ale o trestnou činnost mnohem většího rozsahu, většinou o velezradu, popř. o vyzvědačství.* Udělení milosti prezidentem republiky prominutím celého zbývajícího trestu odnětí svobody navrhla u 123 osob (99 případů prominutím peněžitých trestů a 24 prominutím části trestu). Z návrhu na udělení milosti komise dále vyřadila 103 žádostí odsouzených, protože šlo o *řemeslné převaděče a o osoby, které převádění za hranice prováděly za úplatu.* Špatné chování ve výkonu trestu zabránilo podání návrhu u 93 osob, 50 případů bylo vyřešeno podmíněným propuštěním nebo odpykáním celého trestu, 26 osobám komise nevyhověla, protože se podle jejího zjištění jednalo o „kulaky a příslušníky velkoburžoazie“, a 8 odsouzených odmítlo podat návrh na udělení milosti. Z uvedených údajů vyplývá, že ustanovení amnestie o uprchlících a jejich

73 Tamtéž, směrnice k prověření trestních případů osob odsouzených pro útěk nebo pokusu útěku do zahraničí z 6. 7. 1956.

domácích „pomahačích“ skončilo celkovým neúspěchem, který ještě násobila zvýšená aktivita některých kruhů československé emigrace, pracujících proti komunistickému režimu.

Hluboký otřes, který prožívaly komunistické režimy po odhalení tzv. kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS, se projevil několika pozitivními opatřeními na poli trestní politiky. Politické byro ÚV KSČ na své schůzi dne 28. května 1956 rozhodlo o udělení individuální amnestie mladistvých, odsouzených matek s dětmi do patnácti let, odsouzených těhotných žen a nevyléčitelně nemocných a přestárých osob. Podle zprávy o výsledku z 14. ledna 1957 se amnestie týkala celkem 935 osob, z nichž 380 odsouzených bylo propuštěno na svobodu, 45 odsouzeným byl snížen trest odnětí svobody a v 510 případech byla udělena amnestie osobám, které se v té době již nacházely na svobodě.⁷⁴

Mezi další opatření náleželo přijetí zásad pro umisťování osob propuštěných z věznic a nápravně pracovních táborů do práce. K přijetí zásad přispěla praxe zaměstnavatelů, kteří rozvažovali se svým zaměstnancem nacházejícím se ve vyšetřovací vazbě pro závažné trestné činy pracovní poměr, aniž by počkali na pravomocný rozsudek soudu. Také přijímání propuštěných osob do pracovního poměru dělalo potíže, bývalí zaměstnavatelé je odmítali znovu zaměstnat. Politické byro materiál schválilo dne 9. července 1956 s tím, že podle nové úpravy nesměl zaměstnavatel rozvázat pracovní poměr s trestně stíhanými, s osobami, které byly odsouzeny k podmíněnému trestu nebo k trestu nápravného opatření, k nepodmíněnému trestu nepřevyšujícímu jeden rok, a pokud trest převyšoval jeden rok, měli být tito odsouzení *nejméně jeden měsíc před ukončením trestu seznámeni pracovníky odboru pracovních sil rady ONV s možností jejich pracovního umístění v rámci organisovaného náboru, tj. v uhelných a rudných dolech a ve stavebnictví*. Osoby dočasně nebo trvale práce neschopné měly být umisťovány do domovů důchodců a měl jim být na základě předchozího šetření přiznán plný nebo částečný invalidní důchod.⁷⁵

V souvislosti s prací krajských komisí pro podmíněné propuštění je důležité upozornit, že podmíněné propouštění politických vězňů bylo pozastaveno v důsledku maďarské lidové revoluce proti vládnoucímu komunistickému režimu v říjnu 1956,⁷⁶

74 Tamtéž, kart. 41, inv. č. 973, návrh na individuální amnestii, usnesení 120. schůze politického byra ÚV KSČ z 28. 5. 1956.

75 Tamtéž, kart. 41, inv. č. 996, zásady pro umisťování osob propuštěných z věznic a nápravně pracovních táborů do práce, usnesení politického byra ÚV KSČ z 9. 7. 1956.

76 K maďarské revoluci blíže např. BÉKÉS, Csaba; RAINER, János M.; GERMUSKA, Pál. Maďarská revoluce 1956. In: *Soudobé dějiny*, roč. III/1996, č. 4, s. 455–471. Dále DURMAN, Karel. Kreml a dvojí krize roku 1956. In: *Historický obzor*, roč. 11/2000, č. 1–2, s. 23–31; PLECHANOVÁ, Běla; FIDLER, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941–1995*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997, s. 155–156; NÁLEVKA, Vladimír. *Kapitoly z dějin studené války*. Díl první. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997, s. 107–117; NÁLEVKA, Vladimír. Maďarský podzim roku 1956. In: *Historický obzor*, roč.

utopené v krvi sovětskými tanky v listopadu téhož roku. Toto opatření, jehož návrh podali společně ministr vnitra Barák a generální prokurátor Bartuška, schválilo politické byro ÚV KSČ bez připomínek na své schůzi 19. listopadu. Podle návrhu se v té době oficiálně nacházelo v československých nápravných zařízeních 10 779 osob odsouzených za protistátní trestné činy. Nadále měla všechny případy „kontrarevoluční povahy“, ve kterých rozhodly krajské komise o doporučení udělit milost prezidentem republiky na základě návrhů odsouzených, schvalovat Generální prokuratura. Zároveň si Generální prokuratura vyhradila, že dočasně nebude schvalovat návrhy na podmíněné propuštění a přerušení trestu pro protistátní trestné činy a u těch osob, které po svém podmíněném propuštění nevedly na svobodě „řádný život“, dojde ihned k jejich zatčení a dopravení do nápravného zařízení, kde si odsedí zbytek trestu. Krajské komise a společná komise ministerstev vnitra a spravedlnosti a Generální prokuratury se ke své činnosti vrátily na počátku ledna 1957.⁷⁷ V té době se ale již uvažovalo o zostření trestní politiky zvláště směrem k tzv. skutečným i domnělým nepřátelům režimu. Nezáleželo přitom, zda se tito údajní nepřátelé v té době nacházeli na svobodě, nebo svůj život trávili v některém nápravném zařízení či pracovním táboře.

Rok 1957 znamenal z pohledu vedoucích špiček KSČ ofenzivu konzervativních sil, nástup konsolidačních opatření, která v konečném důsledku vedla k opětovnému utužení stávajícího režimu, rozkolísaného po událostech v roce 1956, které otřásl dosavadní mocí v samých základech. Režim vyhlásil nekompromisní boj proti revizionismu, za upevnění pozic v celé společnosti v duchu marxisticko-leninské ideologie. Prostředkem k odstranění nepohodlných lidí z vedoucích míst ve společnosti se stala třídní a politická prověrka, o jejímž provedení na celém území republiky rozhodlo politické byro ÚV KSČ na své schůzi dne 10. prosince 1957.⁷⁸ Tažení proti skutečným i domnělým nepřátelům režimu se dostávalo znovu do popředí, Československem proběhla nová vlna politických procesů, která se však od první vlny v letech 1948–1954 lišila nejen svým menším rozsahem, ale i menším počtem obětí a mírnějšími tresty. Na jedné straně tedy došlo k opětovnému zvýšení represe, na straně druhé stála vyhlášená amnestie, která se však netýkala politických trestných činů. K rozhodnutí o amnestii režim přikročil po nástupu Antonína Novotného do funkce prezidenta republiky v listopadu 1957. Amnestie přitom vycházela ze zásady *prominout uložené tresty a trestnou činnost pachatelům z řad dělnické třídy a ostatních pracujících [...]; vyloučit z dobrodiní amnestie vykořisťovatelské, deklaso-*

4/1993, č. 11, s. 248–253. K situaci v Československu v době maďarské revoluce blíže např. PERNES, Jiří, ref. 23, s. 159–171.

77 Informace převzaty z publikace KAPLAN, Karel, ref. 4, s. 471–472.

78 K třídní a politické prověrce blíže PERNES, Jiří. Snahy o upevnění komunistického režimu v Československu na přelomu 50. a 60. let. In: TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš (eds.). *Historik v soudobých dějinách. Milanu Otáhalovi k osmdesátým narozeninám*. Praha: ÚSD AV ČR, 2008, s. 185–188.

vané a zločinné elementy.⁷⁹ Dne 1. prosince vyhlásil Novotný amnestii, která v preambuli hovořila o hlubokém smutku *nad odchodem našeho nezapomenutelného prezidenta republiky Antonína Zápotockého*, zároveň však vyjádřila přesvědčení, že právě tato událost stmelila *jednotu myslí i srdcí*.

Amnestie měla aboliční, agraciační a rehabilitační charakter a vztahovala se jak na trestné činy, tak na přestupky. Stejně jako předcházející amnestie z roku 1955 vylučovala politické trestné činy, jejich okruh dokonce rozšířila. Vedle trestných činů proti základům republiky, vyzvědačství, neoprávněnému vniknutí na území republiky a trestných činů obdobné povahy se nevztahovala na retribuční trestné činy, trestné činy podle zákona na ochranu míru, rozkrádání a úmyslné poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, úmyslné porušení povinnosti veřejného činitele, vojenské a hospodářské trestné činy a trestné činy kriminální povahy (znásilnění, výtržnictví, zanedbání povinné výživy, jízda pod vlivem alkoholu ad.). Osoby, které se v posledních pěti letech dopustily úmyslného trestného činu a byly nejméně dvakrát pravomocně odsouzeny k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a které ve výkonu trestu narušovaly výchovný proces, byly z amnestie rovněž vyloučeny. Naopak mladistvým do šestnácti let promíjela amnestie celé zbytky trestů bez ohledu na jejich délku.⁸⁰ Amnestii prezidenta republiky následovalo ve stejný den vyhlášení rozhodnutí vlády o amnestii ve správních věcech trestních. Jednalo se o obecnou přestupkovou amnestii, která měla aboliční a agraciační charakter.

Amnestii prezidenta republiky připravovalo Ministerstvo spravedlnosti společně s Ministerstvem vnitra a Generální prokuraturou. Návrhem se poprvé zabývalo politické byro ÚV KSČ dne 25. listopadu. Po diskusi doporučilo ministři spravedlnosti rozšířit návrh o některé trestné činy a skupiny odsouzených osob (např. o osoby nacházející se ve vyšetřovací vazbě, amnestie se měla týkat mladistvých do osmnácti let).⁸¹ Prepracovaný návrh podle doporučení politbyra putoval na Úřad předsednictva vlády, kde byl podroben připomínkovému řízení ze strany právního odboru, který se s návrhem ztotožnil a doporučil jej přijmout na zasedání vlády. Po schválení návrhu vládou putoval materiál do Kanceláře prezidenta republiky, který amnestii dne 1. prosince vyhlásil.

Urychlené přípravy na vyhlášení amnestie probíhaly současně s legislativním procesem. Do 30. listopadu byly rozříděny osobní spisy vězňů, připraveny koncepty výpisů z rejstříku trestů a provedeny další nezbytné úkony. Vyšla rovněž instrukce Ministerstva spravedlnosti k amnestii, která soudům podala vysvětlení k jednotlivým ustanovením rozhodnutí o amnestii. Ve všech krajích vznikly krajské komise,

79 NA, f. ÚPV – B, kart. 2793, inv. č. 7425, sign. 15.51.7, amnestie prezidenta republiky, amnestie vlády (1. 12. 1957), instrukce ministra spravedlnosti ze dne 1. 12. 1957.

80 Rozhodnutí o amnestii bylo publikováno v Úředním listě Československé republiky pod číslem 117/1957.

81 NA, f. KSČ – ÚV – 02/2, sv. 159, arch. j. / bod 215/4, návrh amnestie prezidenta republiky a vlády, usnesení politického byra ÚV KSČ z 25. 11. 1957.

kteřé měly dbát na zajištění řádného a včasného provedení amnestie. Odsouzeným bylo rozhodnutí prezidenta republiky oznámeno prostřednictvím Československého rozhlasu v ranních hodinách. *Vězni přijali vyhlášení bez provokací, byli však zklamáni menším rozsahem amnestie zejména proto, že se netýkala protistátních trestných činů a recidivistů.* Na úseku prokuratury došlo k zastavení stíhání u 16 163 osob. Dělníci z tohoto počtu tvořili 10 233 a rolníci 1813 trestně stíhaných. Krajské komise přezkoumaly případy všech odsouzených v krajských vězeňských zařízeních, a pokud zjistily, že se na některé z nich vztahuje ustanovení o amnestii, předseda krajského soudu ihned nařídil jejich propuštění. Z výkonu trestu odnětí svobody tak bylo na svobodu propuštěno 4 811 odsouzených. Převážnou většinu z této skupiny tvořili dělníci, celkem 3 911 amnestovaných. Obecné soudy pak rozhodly o prominutí trestů nejrozumnějšího charakteru u 48 077 odsouzených. Počtem 31 625 osob tvořili nejpočetnější skupinu lidí rekrutující se z dělnického prostředí.⁸²

V době od 1. do 10. prosince opustilo brány věznic a nápravně pracovních táborů 5 116 amnestovaných. Z tohoto počtu připadalo 2 007 propuštěných na věznice a 3 109 na nápravně pracovní tábory. Mezi vězni, na které se amnestie nevztahovala, nastalo *všeobecné zklamání, což ztěžuje situaci zejména v agenturně operativní práci, výchově vězňů a v ostraze.* Proto náčelník Správy nápravných zařízení plk. Oldřich Mejdr ve svém rozkazu nařizoval, aby vězni dodržovali kázeň a plnili stanovené úkoly. *Náčelníci věznic a NPT byli upozorněni, aby jakékoliv hrubé projevy nekázně okamžitě likvidovali.* V agenturně operativní práci se měli příslušníci StB zaměřit především na to, aby vězeň, který nebyl propuštěn, ale je veden jako tajný spolupracovník, neodepřel další spolupráci, *což bude vyžadovat soustavného působení a sledování [...] práce a urychlené doplnění úbytku spolupracovníků.*⁸³

Jak předběžná zpráva ministrů vnitra a spravedlnosti a generálního prokurátora ve výsledcích amnestie k 1. prosinci 1957 uváděla, odrazila se udělená amnestie v praxi pozitivně v tom smyslu, že především amnestovala dělníky a drobné rolníky. Provádění amnestie však k tomuto datu ještě nebylo dokončeno, přesto však *možno již dnes říci, že okruh osob, na které se vztahuje amnestie z 1. 12. 1957, pokud jde o trestné činy, je značně užší než okruh osob, jichž se týkala předešlá amnestie z r. 1955.*⁸⁴

O rozhodnutí prezidenta republiky vyhlásit amnestii přinesl komentáře všechny tehdejší denní tisk. Anonymní autor článku *Čin, který je projevem síly naší země*, otištěného v Rudém právu, amnestii hodnotil pod dojmem dosažených výsledků československé vnitřní politiky a hospodářství. Po větách plných servilnosti

82 Tamtéž, sv. 171, arch. j. / bod 232/11, poznatky z provedení rozhodnutí prezidenta republiky a vlády ze dne 1. 12. 1957 o amnestii.

83 ABS, f. A5 – Sekretariát náměstka MV plk. Jindřicha Kotála, kart. 2, inv. č. 21, zpráva o vyhodnocení amnestie prezidenta republiky ze dne 1. 12. 1957 ve věznicích a NPT z 12. 12. 1957.

84 NA, f. KSC – ÚV – 02/2, sv. 171, arch. j. / bod 232/11, poznatky z provedení rozhodnutí prezidenta republiky a vlády ze dne 1. 12. 1957 o amnestii.

následovalo důrazné varování všem faktickým i údajným nepřátelům režimu: *Mar- ně by však někdo počítal s tím, že naše zákony budou shovívavé k těm pachatelům trestných činů, kteří podkopávají bezpečnost naší země, podrývají základy socialistických vztahů mezi lidmi nebo ukládají o zdraví, důstojnost a život spoluobčanů. Není a nemůže být milostí pro přísluhovače strůjců nové války, pro osnovatele zločinů proti míru, pro agenty imperialismu z rodu Potočků a Veselých, pro velezrádce, špióny, diversanty a sabotéry. S takovými nepřáteli socialismu a míru umí náš bdělý lid rázně zatočit a dokáže se s nimi vždy pádně vypořádat. Naše socialistické trestní právo slouží a bude stále účinněji sloužit lidu a jeho obětavému budovatelskému úsilí.*⁸⁵

Na jedné straně vyhlásil nový prezident Antonín Novotný amnestii prezidenta republiky, na druhé straně zároveň Generální prokuratura chystala opatření v souvislosti s úmrtím Antonína Zápotockého vůči všem, kteří by mohli využít smutku pracujícího lidu k různým provokacím a sabotážím. Proto již v den Zápotockého úmrtí, 13. listopadu, Generální prokuratura zaslala všem podřízeným složkám dál- nopis, ve kterém je vyzvala ke zvýšení bdělosti a ostražitosti a uložila, aby se okamžitě dali k dispozici krajským výborům strany a učinili nutná opatření ke stíhání nepřátel. Ve zprávě, která byla k tomuto účelu vypracována, stojí, že na civilním úseku proku- ratury bylo stíháno celkem 161 osob a v oblasti vojenského soudnictví 9 osob. Z to- hoto počtu skončilo na civilním úseku prokuratury podáním obžaloby u 129 osob, na vojenském úseku podáním obžaloby u 6 osob. Na ostatní stíhané se vztahovala amnestie prezidenta republiky z 1. prosince 1957 nebo pro nedostatek důkazů u nich došlo k zastavení trestního stíhání. Podle zprávy se všichni obžalovaní měli dopustit trestných činů snižování vážnosti prezidenta republiky, výtržnictví, hanobení ústav- ního činitele, hanobení republiky, hanobení spojeneckého státu a šíření poplašné zprávy. Jak zpráva zdůrazňuje, většina těchto trestných činů byla spáchána v opilos- ti [...]. Vyskytlo se několik závažných případů, ve kterých pachatelé provokačně rušili pietní shromáždění nebo tropili výtržnosti u smutečních tryzen. Jako příklad uváděla zpráva případ Antonína Kohouta z Mladé Boleslavi, který „provokativně rušil“ vy- hlášených pět minut smutečního ticha, a když mu v tom bylo zabráněno, provoko- val zpíváním vulgárních písniček. V provokativním chování pokračoval v závodě ještě i druhý den. Zpráva si rovněž všimla sociálního původu stíhaných: ve většině pří- padů se jednalo o dělníky, část rovněž tvořili lidé buržoazního či maloburžoazního původu. Většina stíhaných byla odsouzena na dobu od šesti měsíců do jednoho roku (30 osob), 19 osob odešlo od soudu s rozsudkem od tří do šesti měsíců a u 18 osob vynesly soudy trest odnětí svobody na více než jeden rok. Jen u 9 stíhaných uloži- ly soudy trest nižší než tři měsíce. Z toho vyplývá, že soudy nejčastěji ukládaly trest odnětí svobody v trvání kolem jednoho roku a snažily se tak vystihnout stupeň spo- lečenské nebezpečnosti trestného činu vzhledem k době a okolnostem jeho spáchání. Byl přitom brán zřetel i na třídní profil a charakter pachatele. Závěr zprávy vyzněl zcela

85 Čin, který je projevem síly naší země. *Rudé právo*, 1. 12. 1957, s. 1.

jednoznačně ve prospěch prokuratury, která prý svůj úkol splnila „vcelku dobře“. Vyzdvihnuta byla při tomto hodnocení také součinnost prokuratury s bezpečnostními orgány a soudy a také výše uložených trestů odnětí svobody. *Ukládané tresty odpovídaly nebezpečnosti trestného činu v kritické době a třídnímu profilu pachatelů.*⁸⁶

Zajímavou zprávou, která se – mimo jiné – zabývá také amnestií prezidenta republiky z prosince 1957, přináší zpráva o činnosti prokuratury za rok 1957, vypracovaná Generální prokuraturou. V části týkající se vojenských trestných činů posuzovaných v roce 1957 uvádí, že se „výchovné působení“ nových trestních zákonů z roku 1956 přeneslo i do rozhodnutí o amnestii prezidenta republiky. V rámci československých ozbrojených sil se zmíněná amnestie vztahovala na 536 odsouzených, z nichž „pracující“ tvořili 390 amnestovaných, 81 jich pocházelo z vrstev malého a středního rolníka. *Provádění amnestie byla věnována plná pozornost, takže úkoly z ní plynoucí byly splněny urychleně a do všech důsledků.*⁸⁷

Institut milostí prezidenta⁸⁸ se dostal do centra pozornosti státních orgánů opět v roce 1958. Materiál nazvaný zpráva o třídním přístupu při vyřizování žádostí o milost za 1. pololetí 1958 a vypracovaný oddělením milostí Ministerstva spravedlnosti projednávalo kolegium ministra spravedlnosti na poradě dne 31. října 1958. Z materiálu jasně vyplývá, že Ministerstvo spravedlnosti při vyřizování žádostí o udělení milosti konkrétním odsouzeným vycházelo ze zásady v té době naprosto běžného „třídního pojetí trestní politiky“. *U třídních nepřátel, kteří spáchali trestné činy z nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, popřípadě se snaží narušovat socialistickou výstavbu, vychází oddělení milostí ze zásady, že těmto osobám dobrodiní udělení milostí nepřísluší, ale naopak že je v zájmu společnosti, aby si vyměřený trest odpykaly [...]. V případech odsouzených z řad rolnictva je zachováván nekompromisní postoj k žádostem kulaků a sledováno posílení družstevně-zemědělské politiky na vesnici v případě drobných, středních a družstevních rolníků. Pracovníci oddělení milostí se snaží o to, aby každé rozhodnutí v těchto případech bylo zaměřeno především k posílení družstevních vztahů na vesnici a k izolaci kulaků.*

Zajímavý byl přístup pracovníků oddělení milostí v případech, kdy si takovou žádost podal odsouzený dělnického původu. V takových případech se především

86 Tamtéž, f. ÚPV – T, kart. 2012, inv. č. 5004, sign. 15.51.1, zpráva o stíhání trestných činů spáchaných v souvislosti s úmrtím Antonína Zápotockého.

87 Tamtéž, kart. 2013, inv. č. 5005, sign. 15.52.3, zpráva o činnosti prokuratury v roce 1957.

88 Antonín Novotný se k žádostem o milost vyjádřil následovně: *Na konci 50. let mi byla prezidentskou kanceláří předložena statistika došlých milostí na moji adresu. Bylo jich 40 000 za rok, několik set kusů denně. Musel jsem rozšířit kancelář, která žádosti občanů přezkoumávala, dopisy zvlášť závažného obsahu mi předávali, abych rozhodl osobně. Lidé se na mne obraceli v různých záležitostech, velkou část tvořily žádosti o odpuštění nebo o přezkoumání trestů. Mnoho dopisů, které jsme převzali, dokazovalo, že něco není v pořádku. Šlo hlavně o tresty z období 1948–1951, kdy byl generálním tajemníkem R. Slánský, a také z roku 1952, kdy se metody zavedené v Bezpečnosti Slánským udržely. Citace převzata z publikace ČERNÝ, Rudolf. Antonín Novotný. Vzpomínky prezidenta. Česká Kamenice: POLART, 2008, s. 130.*

při vyřizování žádostí hledělo na výchovné působení trestu, proto i udělení milosti mělo mít především výchovný účinek. V několika případech prý totiž *udělení milosti horníkům přineslo ve svých důsledcích uzavření kolektivních závazků jejich spolupracovníky, v nichž se tyto kolektivy zavázaly zvýšit produktivitu práce a současně i dbát o upevnění socialistické morálky omilostněných*. Jak je dále z projednávaného materiálu patrné, došlo v prvním pololetí roku 1958 k částečnému poklesu žádostí o milost od odsouzených za protistátní (kontrarevoluční) trestné činy. Zatímco žádosti „svedených“ dělníků a rolníků byly předávány k dalšímu vyřízení Kanceláři prezidenta republiky, v ostatních případech byly tyto žádosti zamítnuty jako neopodstatněné *vzhledem k vysoké společenské nebezpečnosti spáchaných činů nebo s přihlédnutím k závažnému třídnímu profilu*. Žádosti o milost většinou podávali samotní odsouzení nebo jejich nejbližší rodinní příslušníci. Velká část těchto žádostí směřovala nejprve do Kanceláře prezidenta republiky, která je poté postoupila Ministerstvu spravedlnosti, menší část putovala přes ÚV KSČ a Úřad předsednictva vlády přímo na Ministerstvo spravedlnosti. Žadatelé svůj dopis odůvodňovali především tíživou finanční či rodinnou situací, která nastala ve chvíli, kdy se odsouzeným stal živitel rodiny, tedy především otec. V žádosti se také často objevovala slova o vyměřeném trestu, který žadatelé považovali za velmi přísný, výška trestu podle jejich názoru neodpovídala závažnosti trestného činu. V některých případech byla žádost podložena i špatným zdravotním stavem.

Vyřizování žádostí o udělení milosti bylo plně v kompetenci oddělení milosti Ministerstva spravedlnosti, které vycházelo ze zásady, *že udělení milosti je důležitým prostředkem směřujícím k posílení vlivu strany a dělnické třídy na úseku trestní politiky, zejména při výchově pracujících k dodržování pravidel socialistického soužití [...] na straně jedné a k izolaci třídních nepřátel a jejich pomahačů na straně druhé*. Většinu došlých žádostí oddělení milosti přímo zamítlo, jen u některých provádělo vlastní šetření, které mělo hlavně zjistit poměry a pověst odsouzeného v místě bydliště a zda by *případné udělení milosti nevzbudilo rozruch nebo pohoršení v místě bydliště nebo na pracovišti odsouzeného, popřípadě zda u žadatele jsou podmínky a záruky, že v dalším životě povede již řádný život pracujícího člověka*. Oddělení pro milosti přitom spolupracovalo při vyřizování žádostí i s odborem dohledu Ministerstva spravedlnosti, soudy, stranickými orgány a dalšími státními institucemi, především s Kanceláří prezidenta republiky.

Zajímavé údaje obsahuje zpráva o celkovém počtu podaných žádostí o milost, počtu kladně a záporně vyřízených žádostí a sociálním původu žadatelů. V českých zemích připadalo z celkového počtu 8 156 zamítnutých žádostí na odsouzené za protistátní trestné činy 2 524 žádostí. Podle sociálního původu se největší skupina zamítnutých žádostí rekrutovala z dělnické třídy, kterých bylo 2 112. Na Slovensku se jednalo o celkem 1 546 zamítnutých žádostí o milost, z nichž na odsouzené za protistátní trestné činy připadalo 374 žádostí. Dělníci z tohoto počtu podali 372 zamítnutých žádostí. Naopak v celém Československu bylo za první pololetí roku 1958

uděleno celkem 337 milostí prezidenta republiky, z toho na české země připadalo 318 kladně vyřízených žádostí (dělníkům udělena milost v 72 případech), 19 žadatelů bylo omilostněno na Slovensku. Udělené milosti se z tohoto počtu týkaly 106 odsouzených za protistátní trestné činy.⁸⁹ Vysoký podíl dělníků a rolníků v zamítnutých žádostech o milost podrobil kritice právní odbor Úřadu předsednictva vlády, který zprávu o poradě kolegia ministra spravedlnosti předložil předsedovi vlády Širokému. Ministerstvo spravedlnosti totiž dle zprávy nepostupovalo *v souladu s třídními zájmy našeho lidově demokratického státu [...]. Tento nepříznivý poměr však nevyplyvá z toho, že by např. dělníci a rolníci podávali relativně méně žádostí o milost než ostatní odsouzení. O rigoróznějším postupu Ministerstva spravedlnosti při vyřizování žádostí o milost podaných ve prospěch dělníků a rolníků totiž svědčí rovněž poměr zamítnutých žádostí a doporučujících návrhů na udělení milosti.*⁹⁰

Závěr

Studie se zabývá problematikou amnestií prezidenta republiky na konci čtyřicátých a v padesátých letech dvacátého století, a to v celé jejich šíři. Jejich řešení nebylo jednoduché a neobešlo se bez mnohých problémů. Také jejich výsledek lze hodnotit jako přinejmenším velmi rozpačitý, neuspokojující v konečné fázi ani jednu ze stran, tj. především samotné oběti politických procesů a na straně druhé ty, kteří zastupovali komunistický režim na různých úrovních státního, stranického a bezpečnostního aparátu.

Amnestie a milosti byly zakotveny v Ústavě 9. května z roku 1948 jako jedny z významných a důležitých ústavních pravomocí prezidenta republiky. Při bližším zkoumání však vidíme, že to byl jen pouhý klam, který měl obyvatelům v komunistickém Československu – dle názoru nejvyšších vládních a stranických orgánů – ukázat vlídnou tvář a důkaz humanity režimu, reagující na hrubé pošlapání právního systému a právního řádu v podobě rozsáhlé vlny politických procesů v tzv. zakladatelském období režimu po únoru 1948. Již samotný výběr osob, které měly být zařazovány do jednotlivých amnestií, byl vázán na úzkou skupinu mocných. Neprávem odsouzení tak byli vydáni napospas těm, kteří o nich rozhodovali. Ze strany odsouzených pak mnohdy docházelo k celkem pochopitelnému zklamání a rozčarování, když se dozvěděli, že se jejich jméno nenachází na seznámech těch, na které se příslušná amnestie vztahuje. Nelze se tedy divit, že pro mnohé se další život za zamřížovanými okny stával téměř nesnesitelným. Navíc se takto postižení po svém propuštění na svobodu nestávali plnoprávními občany, ale bylo na ně

89 NA, f. ÚPV – T, kart. 2010, inv. č. 5004, sign. 15.51.6, třídní přístup Ministerstva spravedlnosti k vyřizování žádostí o milost, zpráva o třídním přístupu při vyřizování žádostí o milost za I. pololetí 1958.

90 Tamtéž, třídní přístup Ministerstva spravedlnosti k vyřizování žádostí o milost, záznam pro soudruha předsedu vlády z 12. 11. 1958.

i nadále pohlíženo jako na občany, kteří se přece těžce provinili proti republice, a toto osudové stigma jim v mnoha případech bránilo v jejich zařazení do normálního života. Také někteří lidé žijící vedle amnestovaných či přímo jejich nejbližší rodinní příslušníci se změnili. Přátelské či rodinné vztahy, které byly normální před zatčením, se rázem vytratily a mnozí amnestování cítili, alespoň zpočátku po svém propuštění, chlad či přímo nepřátelství svého okolí. S těmito naznačenými obtížemi tedy amnestovaní lidé vstupovali do občanského života po svém propuštění.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

D ů v o d o v á z p r á v a .

Podle ustanovení § 74 odst.1 bod 11 ústavy Československé republiky ze dne 2.května 1948 , č.150 Sb.z. a n. má prezident republiky právo udílet amnestii , promíjet nebo znířňovat tresty a právní následky odsouzení trestními soudy a nařizovat s vyloučením trestných činů soukromožalobních, aby se soudní řízení trestní nezahajovalo , nebo se v něm nepokračovalo .

K příležitosti manifestační volby předsedy vlády Klementa G o t t w a l d a prezidentem republiky , konané dne 14. června t.r. předkládá se návrh amnestie , k níž se uvádí :

Valná část trestných činů , spáchaných od vítězné revoluce v roce 1945, vyplynula ze všeobecného poklesu morálky , způsobeného a zaviněného dlouho trvající válkou. .

Naproti tomu význačné události politické, nastavší od květnové revoluce v r.1945 , zejména únorové vítězství pracujícího lidu, manifestační provedení a výsledek voleb dne 30.5.1948 a konečně i manifestační volba předsedy vlády Klementa Gottwalda prezidentem republiky dne 14.6.1948 jsou úvodem ke klidnému a plodnému spoluzití všech občanů republiky na pevném socialistickém základě.

Jedním ze základů tohoto pokojného spoluzití má být navrhované rozhodnutí prezidenta o amnestii v oboru vojenského soudnictví, které obsahově se shoduje s obdobným návrhem rozhodnutí pro obor občanského trestního soudnictví a jen v jednotlivostech se přizpůsobuje zvláštním potřebám branné moci.

Obr. 1: Důvodová zpráva k návrhu amnestie prezidenta republiky z roku 1948, nedatováno (NA, f. ÚPN – B 1945–1959, inv. č. 3400, kart. 846, sign. 823/19)

Záznam:

Telefónickým dotazem ^údr. Ekarta na Státním úřadu pro věci církevní bylo zjištěno, že tento úřad ~~nedostává~~ dosud zápisy o zasedání sboru pověřenců. /Jmenovaný současně sdělil, že také usnesení vlády úřadu nedocházejí/. Vzhledem k tomu tato

expedice.

Státní úřad pro věci církevní,

P r a h a XII.

V. a č. vpředu.

ÚPV si vás dovoluje upozornit, že v 67. zasedání sboru pověřenců byla projednávána otázka výše uvedená. ~~SB~~ Podle zápisu /^{z 6. 12. 1949} usnesení~~SB~~/ rozhodl^o udělení milosti 102 duchovním a civilním osobám, kterým byly uloženy pro administrativní přestupky, spáchané v souvislosti s církevními událostmi, tresty na svobodě a pokuty. Současně uložil pověřen ci vnitra, aby ~~přiměřeně~~ propouštěným osobám byl v politickém rozhovoru vysvětlen význam amnestie.

Sdělujeme ~~vám~~ na vědomí a k dalšímu event. opatření.

Za ÚPV:

6/12 1949

V Praze dne 9. prosince 1949.

Obr. 2: Zpráva Úřadu předsednictva vlády Státnímu úřadu pro věci církevní v Praze z 9. 12. 1949 (NA Praha, fond ÚPV – B, inv. č. 5180, kart. 1161, sign. 1421/12)

Čj.176/54 Taj.

*Wlozít
promovat
25.9.1957*

Předběžná zpráva

o výsledcích amnestie soudně trestných
ze dne 4.května 1953.

Ministerstvo spravedlnosti a generální prokuratura zpracovaly předběžnou zprávu o výsledcích amnestie. Zpráva zahrnuje období do 10.října 1953. Její podstatná data :

A/ Prominutí hlavních trestů

1. tresty nápravného opatření	
byly prominuty celkem	13.018 osobám,
z nich 65.5 % dělníků, 17.5 % jiných zaměstnání, 17 % úředníků, samost. <i>hospodář</i>	
a zemědělců	
2. tresty odnětí svobody	
a/ 1/3 trestu,	42.035 osobám
b/ těhotným ženám a matkám	2.458 "
c/ nevyléčitelně nemocným	
a přestárlým	361
Úhrnem ad 2/	44.814 osobám

Takto bylo prominuto celkem trestů o trvání 27.440 roků, průměrně na jednoho potrestaného 7 měsíců 7 dnů.
Z celkového počtu je 46.6 % dělníků.

d/ snížení trestu doživotního na 20 let se týká
140 osob.

3. Prominutí podmínčně uložených trestů
s účinky zahlazení odsouzení se týká 71.389 "

Ú h r n e m tedy bylo účastno amnestie
129.361 osob.

- 2 -

B/ Prominutí trestu vedlejších.

/Případy zde uvedené jsou zahrnuty do počtů, uvedených pod A./

1. Peněžité tresty byly prominuty 20.630 osobám
v částce 78mil.Kčs ve staré měně
a 418.000 Kčs v nové měně, průměr-
ně na jednoho potrestaného 3.330
Kčs ve staré měně a 160 Kčs v nové.
2. Prominutí zařazení do přechodného
ústavu se týká 42 osob.

C/ Zastavení trestního stíhání.

se týká 35.198 osob.

D/ Retribuční věci.

Byly řešeny jednotlivě na podkladě návrhů
sestavených komisí složenou ze zástupců MS,
GP a Min.vnitra.

Komise dosud projednala 4.527 případů,
z nichž doporučila k udělení milosti 3.772
osoby, u 755 případů neshledala důvody k o-
milostnění. Z doporučených případů je 1.164
Čechů, 82 Slováků, 2.493 Němců /t.j.66%/
11 Maďarů a 25 ostatních. Snížení trestů
představuje 21.514 roků, průměrně na jednoho
potrestaného 5 roků 7 měsíců. Zbývá projednat
ještě 150 případů.

P o z n á m k a:

U amnestovaných Němců, stejně jako u těch, kteří si
trest normálně odpykali, není řešeno otázka jejich odsunu.
Jsou zatím soustředěni ve středisku v Kunčicích. Domáhají
se provedení odsunu. Většina z nich nemá zájem na setrvání
v ČSR. Mají příbuzné v NDR, většinou však v Záp.Německu.

- 3 -

E/ Ostatní věci:

V souvislosti se všeobecnou amnestií bylo uloženo též projednat individuálně omilostnění osob mladistvých /nebo blízko věku mladistvého/, které byly odsouzeny pro trestné činy proti státu, na něž se amnestie nevztahuje, jakož i jiné případy hodné zvláštního zřetele.

Dosud bylo navrženo k omilostnění 254 osoby mladistvé, 45 osob jiných.

F/ Průběh amnestie.

Oba úřady hodnotí průběh amnestie v celku kladně; K průtahům docházelo jen ojediněle, hlavně u případů, kdy byly uloženy úhrnné anebo dodatkové tresty /několik trestných činů jedné osoby. z nichž některé podléhají, jiné nepodléhají amnestii, a několik rozsudků proti jedné osobě/.

K tvrdostem dochází u osob starých, které spáchaly čin před 4.květnem, ale k pravomocnému rozsudku došlo až po tomto dni. Jsou účastny amnestie pouze jako jiné osoby, ztrácejí však výhodu okamžitého propuštění, kterou by měly, kdyby došlo k rozsudku před 4.květnem. Případy jsou sice řešeny individuálně, ale dost zdlouhavě.

Nepříznivě se projevila amnestie, pokud jejího dobrodiní byly účastny osoby, potrestané pro zanedbání výchovy a výchovy./Notoričtí neplaťiči alimentů a často zároveň fluktuanti./ Bývali odsuzováni nejčastěji k podmíněným trestům, zahlazení odsouzení v důsledku amnestie je nijak nepolepšilo a na amnestování žehrají teď postižené osoby, k výživě oprávněné /matky dětí/.

Definitivní zpráva bude podána v dubnu t.r.
V Praze dne 9.ledna 1954.

O p i s

usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 18.dubna 1955.

K bodu 12) Návrh amnestie presidenta republiky a vlády.

(s.Barák, s.Bartuška, s.Aleš).

U s n e s e n o :

I. Schvaluje se:

- 1) návrh amnestie presidenta republiky a návrh rozhodnutí vlády o amnestii s tím, že:
 - a/ v článku VII. se škrtná odstavec 2;
 - b/ návrh bude doplněn o článek o amnestii pro trestné činy opuštění republiky, v němž bude řečeno, že proti těm utečencům, kteří se vrátí do 6 měsíců zpět do republiky, nebude vedeno trestní řízení. Ukládá se k tomu s.dr.Bartuškov, ministru spravedlnosti, s.Alešovi, generálnímu prokurátorovi, aby před předložením návrhu vládě tento článek přesně podle diskuse a připomínek politického byra ÚV-KSČ formulovali (6 měsíců, nedávat podmínku, že osoba nevyvíjela v zahraničí nepřátelskou činnost).
- 2) aby českoslovenští státní občané, odsouzení podle retribučních předpisů (dekret č.16/1945 Sb., nařízení SNR č.33/1945 Sb.SNR), kteří mají odpykánu polovinu uloženého trestu a splňují další zákonné podmínky, byli podmíněně propuštěni s vyloučením osob odsouzených národním soudem v Praze a Bratislavě;
- 3) návrh ministra vnitra, aby v souvislosti s propuštěním vězňů podle amnestie byly zrušeny tyto nápravné pracovní tábory:

důl Fierlinger - kraj Praha - kapacita	500 vězňů
Chemický závod Sokolov-kraj PRAHA Kar.	
Vary - kapacita	80 "
kamenolom Jakubčovice - kraj Ostrava	180. "
důl Brno - Oslavany, kraj Brno	380 "
bižuterie Minkovice, kraj Liberec	140 "
výstavba cementárny B.Bystrica	700 "
státní statek Trnovce, kraj Nitra	150 "
státní statek Doksy, kraj Liberec	50 "
c e l k e m	2.180 vězňů

Dále tyto tábory Jáchymovských dolů:

n.p.Prokop, Ležnice, Svatopluk, Vykmánov,
Barbora, kraj K.Vary, kapacita

5.538 "

Celkem 13 táborů o kapacitě

7.718 vězňů

Odbor archivní a spisové služby ZRUŠEN STUPĚŇ UTAJENÍ (SVAZKU) dnem 1. 4. 1999, pokynem MV č. 6/1999. Honsová Eva

~~T a j a s t~~

Výtisk č. 3

Počet listů : 4

Z p r á v a

k n á v r h u a m n e s t i e .

Ve dnech, kdy budou naše národy slavit výročí osvobození slavnou Sovětskou armádou, bude náš pracující lid hodnotit budovatelské úspěchy dosažené v uplynulých deseti letech. Při této příležitosti si každý uvědomí, jak bylo upevněno naše lidově demokratické zřízení a posílena morálně politická jednotá pracujících. Všechny tyto radostné výsledky umožňují promítnout osobám, které porušily zákony, tresty jim ulozené a dát jim možnost, aby jako svobodní občané svou prací přispěli k dalšímu budování šťastné budoucnosti.

Navrhovaná amnestie vychází z obdobných zásad jako amnestie ze dne 4.května 1953. Jde v podstatě o tyto zásady :

1. Široký rozsah a značná míra, v jaké se tresty promíjejí.

Z amnestie nejsou zásadně vyloučeny žádné trestné činy.

Amnestie se vztahuje téměř na všechny tresty s výjimkou

trestu smrti a některých trestů vedlejších.

2. Zdůraznění ochrany lidově demokratického státu.

Amnestie se nevztahuje přímo na nejzávažnější trestné činy proti státu a jeho ekonomické základně.

3. Zdůraznění socialistického humanismu.

Tato zásada je vyjádřena tím, že se amnestie ve velké míře dotýká krátkodobých trestů, trestů uložených mladistvým, těhotným ženám a ženám, které pečují o děti školou povinné, osobám přestárlým a nemocným. Dále vyzdvihuje ochranu života občanů tím, že se amnestie přímo nevztahuje na trestný čin vraždy.

- 2 -

Proti amnestii z roku 1953 obsahuje návrh nové amnestie tyto odchylky :

1. Promijí též jednu třetinu trestu dočasného odnětí svobody, avšak promijí všechny tresty do dvou let /:dříve do jednoho roku:/ a u mladistvých do tří let /:dříve do dvou let:/ . Kromě toho u mladistvých, jimž byl uložen trest odnětí svobody převyšující tři roky, se promijí vždy nejméně tři roky. /: dříve nejméně jeden rok při trestu převyšujícím dva roky:/ . U těhotných žen a u žen pečujících o děti do čtrnácti let /:dříve do deseti let:/ se promijí tresty do tří let zcela /:dříve do dvou let:/ , jakož i zbytky trestů nepřevyšujících tři léta.
2. Promijí tresty odnětí svobody, nápravného opatření a pokuty, včetně náhradního trestu, uložené soudy za přestupky. Tresty uložené národními výbory nebo jinými orgány za přestupky se promijí všechny, včetně trestů vedlejších. Důvodem je zejména ta okolnost, že orgány národních výborů nemohou od 1.ledna 1954 ukládat již tresty odnětí svobody a rozhodují o přestupcích méně závažných. Jde o odchylky proti amnestii z roku 1953, které vyplývají hlavně z toho, že o závažných přestupcích rozhodují soudy.
3. Promijí peněžitě tresty nepřevyšující 5.000 Kčs i náhradní tresty za ně zcela. Z trestů vyšších než 5.000 Kčs se promijí jedna polovina, nejméně však 5.000 Kčs. Amnestie z roku 1953 prominula pouze tresty peněžitě, které nepřevyšovaly částku 20.000 Kčs /:ve starých penězích:/; vyšších trestů peněžitých se amnestie nedotýkala. Podobně jako tresty peněžitě se promijí i náhradní tresty za ně uložené. Navrhovaná úprava vychází z toho, že se amnestie podstatně rozšířila u trestů odnětí svobody.

- 3 -

4. Amnestie z roku 1953 promíjela celý trest odnětí svobody osobám starším a nevyléčitelně chorým, jimž byl trest pravomocně uložen před vydáním amnestie. Zde docházelo k tvrdostem, poněvadž tam, kde soud rozhodl o trestném činu až po vydání amnestie, ačkoli jinak všechny podmínky byly splněny, nebylo lze amnestie užít. Proto návrh řeší tuto otázku tak, že pokud nedošlo k pravomocnému rozhodnutí před vydáním amnestie a jsou splněny všechny podmínky pro amnestování, trestní řízení se nezavede nebo zavedené trestní řízení se zastaví.
5. Amnestie z roku 1953 uložila ministru spravedlnosti, aby přezkoumal všechna rozhodnutí v retribučních věcech a předložil věc prezidentu republiky. Návrh nové amnestie rozšiřuje tuto povinnost na všechny trestné činy, na které se amnestie přímo nevztahuje. Pokud jde o retribuční trestné činy, usnesení ukládá, že do jednoho měsíce budou podmíněčně propuštěni všichni čs. občané, odsouzení pro retribuční trestné činy, pokud si odpykali polovinu trestu. Na československé státní občany vztahuje se toto opatření proto, že pokud jde o německé retribuční vězně, bylo o nich rozhodnuto již usnesením politbyra z 10.ledna 1955. Odsouzení čs. občané pro retribuční trestné činy jsou většinou drobní lidé, kteří v době trestu se dobře chovali a svou prací prokázali, že trest u nich splnil svůj výchovný účel. Jedná se o 511 lidí.
6. Na trestné činy, které jsou jinak vyloučeny se amnestie vztahuje v tom směru, že mění trest odnětí svobody na doživotí v trest odnětí svobody na pětadvacet let. Toto ustanovení vychází z předpokladu, že bude schválen již předložený návrh na snížení trest-

- 4 -

ních sazeb v trestním zákoně, podle něhož se zrušuje trest odnětí svobody na doživotí a nahrazuje trestem odnětí svobody na pětadvacet let. Amnestie by všechny tresty odnětí svobody na doživotí již uložené, odstranila. Pokud by pak byly uloženy některé doživotní tresty v době od vydání amnestie do doby než nabude účinnosti připravovaná novela trestního zákona, bylo by lze doživotní tresty takto uložené individuálně milostí presidenta republiky změnit. Může jít jen o nečetné případy.

7. Navrhovaná amnestie proti amnestií z roku 1953 podstatněji omezuje okruh osob, na něž se amnestie nemá vztahovat tím, že z ní vylučuje vedle některých trestných činů též osoby, které byly v posledních pěti letech alespoň dvakrát odsouzeny pro úmyslný trestný čin. Jde o t.zv. recidivisty, u nichž původně uložený trest nesplnil svého výchovného účinku.
 8. Podle statistiky ministerstva vnitra bude v souvislosti s amnestií presidenta republiky propuštěno na svobodu ihned asi 8.000 osob. Dalším 2.000 osobám budou tresty sníženy a postupně pak propuštěny. Pokud jde o recidivisty, t.j. o osoby, které byly již jednou potrestány a na něž se amnestie nevztahuje, jde asi o 3.000 osob.
- V těchto počtech není uveden počet dalších osob, na něž se amnestia rovněž vztahuje a které nelze ani přibližně zjistit, t.j. osoby, kterým budou prominuty pokuty, osoby na svobodě, které dosud nenastoupily trest, osoby odsouzené národními výbory pro přestupky i osoby ve vyšetřovací vazbě, které nebudou souzeny, poněvadž podle amnestie trestní stíhání nebude zaváděno nebo zastaveno.

- 5 -

V souvislosti s propuštěním 8.000 osob a postupným dalším propuštěním 2.000 osob podle amnestie, ministerstvo vnitra musí zrušit 8 nápravně pracovních táborů a 5 nápravně pracovních táborů v oblasti jáchymovských dolů. Proto bude třeba zajistit potřebné pracovní síly pro podniky, pro které nápravně pracovní tábory, jak jsou vyjmenovány v usnesení, obstarávají práci.

Zvláštna príloha „HLASU EXILU“

Pasca na politických ubehlíkov v ČSR

Komunistický prezident Antonín Zápotocký vyhlásil dňa 9. mája 1955 z príležitosti 10. výročia takzvaného oslobodenia Československa červenou armádou amnestiu.

Pozoruhodné na tejto už druhej posebruárovej komunistickej amnestii (prvá bola v máji 1953) je, že pokrytecky sľubuje takzvaný beztriestny návrat tým ubehlíkom z Československa, ktorí vraj „pod vplyvom nepriateľskej propagandy opustili bez povolenia územie republiky, ak sa vrátia do 6 mesiacov odo dňa tohto rozhodnutia na územie republiky“.

Dá sa s určitosťou očakávať, že práve na podklade tejto „amnestie“ rozpútajú komunistickí agenti „repatriáciu“ kampaň. Budú uisťovať ubehlíkov, že sa nikomu nič nestane, keď využije túto jedinečnú humanitu Zápotockého, keď sa prihlási k návratu domov. „Náboroví“ agenti Zápotockého budú argumentovať, že komunistická vláda práve touto „jubilejnou amnestiou“ chce umožniť „slobodný“ návrat k rodinám, k príbuzným, k „radostnej budovateľskej práci“. Ze doma čaká každého ubehlíka taká práca, také zámerstanie ktoré si sám zvolí. Avšak korunou týchto cynických rozprávok bude „beztriestnosť“. Komunistickí agenti budú sa i zaprisahávať, že nikomu sa ani vlas na hlave neskriví, lebo to „zaručuje amnestia“.

Avšak túto sľubovanú „záruku beztriestnosti“ vyvracia samotný text amnestie. Tak v článku VIII. amnestie sú taxatívne vypočítané **tretné činy, na ktoré sa amnestia nevzťahuje**. Sú to: veľzrada, sabotáž, kolaborácia s fašistami (tretné činy podľa retribučných predpisov), porušenie komunistického mieru, čiže takzvaná propagácia vojny, vražda, rozkrádanie a poškodzovanie „družstevného a národného“ majetku a zanedbanie povinnej výživy (manželky, deti, starých rodičov a podobne).

Je našou sľahou oboznámiť všetkých českých, slovenských a podkarpátorských politických ubehlíkov žijúcich na území Nemeckej spolkovej republiky s touto rafinovanou komunistickou pascou. Preto uverejňujeme doslovný text Zápotockého takzvanaj amnestie, aby si každý ubehlík mohl urobiť vlastný úsudok. Stačí pozorne prečítať článok VIII, aby sa každý poctivý politický ubehlík vážne zamyslel nad bezcennosťou a neúprimnosťou takzvaných záruk beztriestnosti, ktorými sa budú ohaňat verbujúci komunistickí agenti. Tých výnimok z amnestie je toľko a dajú sa pri známom komunistickom prekrucovaní pojmov a smyslov tak nahaňovať, že prakticky nie je ubehlíka, ktorý by mohol byť nevinný v očiach komunistického prokurátora. I ten ubehlík, ktorý si myslí, že sa neprevinil veľzradou, že nie nesabotoval, že sa nedopustil nijakého vyzvedačstva, že pri prechode hraníc nepoškodil kliešťami ostatný drôt tobôž iný „národný majetok“, môže byť ľahko dodatočne obvinený z tretného činu zanedbania povinnej výživy ak zanechal doma manželku, deti, alebo iných príbuzných. Záleží na ľubovoli komunistického prokurátora, ktorú výnimku z amnestie dodatočne použije.

Z toho dôvodu je návrat do ČSR z titulu Zápotockého amnestie hotovou sebevraždou. Nikto si tým nepomôže, naopak privedie do ešte väčšieho nešťastia svojich príbuzných a známych v republike. Nech každý myslí na komunistickú politickú políciu. Jej

cieľom je zničiť každý vnútorný odpor proti boľševickému režimu. Surovo vynútené výpovede na tých, čo by naleteli na Zápotockého amnestiu, majú pomôcť STB k odhaleniu čo najväčšieho počtu demokraticky smýšľajúcich občanov v Československu.

Skutočný politický ubehlík nikdy nemôže súhlasiť s komunistickou diktatúrou. Tým menej nemôže sa stať nástrojom Zápotockého propagandy proti slobodnému svetu.

TEXT ZÁPOTOCKÉHO AMNESTIE

(Článok I. až VI. sa vzťahuje na väzňov a dosiaľ neodsúdených previnilcov s pobytom na území Československej republiky. Preto tieto články ani neuverejňujeme. Uverejňujeme iba tie časti „amnestie“, ktoré sa dotýkajú politických ubehlíkov.)

ROZHODNUTIE PREZIDENTA REPUBLIKY:

Používajúc právo, dane mi ústavou, udeľujem túto amnestiu:

Článok VII:

1. Odpúšťam tresty odňatia slobody, právomocne uložené za tretný čin opustenia republiky, spáchaný pred dňom tohto rozhodnutia osobám, ktoré pod vplyvom nepriateľskej propagandy opustili bez povolenia územie republiky, ak sa vrátia do 6 mesiacov odo dňa tohto rozhodnutia, na územie republiky.

2. Nariaďujem, aby sa nezavádzalo, ak sa zaviedlo, aby sa zastavilo, tretné stíhanie pre tretný čin opustenia republiky, spáchaný pred dňom tohto rozhodnutia, osobami, ktoré pod vplyvom nepriateľskej propagandy, opustili bez povolenia územie republiky, ak sa vrátia do 6 mesiacov, odo dňa tohto rozhodnutia, na územie republiky.

Článok VIII:

Toto rozhodnutie sa nevzťahuje:

Za A.: na veľzradu, podľa § 78 tretného zákona, sabotáž, podľa §-ov 84 a 85 tretného zákona, vyzvedačstvo, podľa §-ov 86 a 87 tretného zákona a podobné činy tretné podľa zákonov predtým platných.

Za B.: na činy tretné podľa retribučných predpisov, podľa dekrétu číslo 16/1945 Sb. nar. SNR, číslo 33/1945 Sb. SNR.

Za C.: na tretný čin podľa zákona na ochranu mieru číslo 165/1950 Sb.

Za D.: na tretný čin vraždy, podľa §-u 216 tretného zákona.

Za E.: na rozkrádanie a poškodzovanie národného majetku a majetku ľudových družstiev, podľa §-u 245 tretného zákona, ak sa za ne uložil trest odňatia slobody dlhší ako 5 rokov.

Za F.: na osoby, ktorým sa v posledných 5-tich rokoch pred dňom tohto rozhodnutia, za úmyselné tretné činy, právomocne uložil aspoň 2 razy nepodmienené tresty odňatia slobody.

Za G.: na tretný čin zanedbania povinnej výživy podľa §-u 210 tretného zákona.

V Prahe, dňa 9. mája 1955.

Podpisani:
Antonín Zápotocký — Viliam Široký.

U s n e s e n í

120. schůze politického byra ÚV-KSČ ze dne 28. 5. 1956.

k bodu 11) Individuální amnestie nevléčitelně nemocných
a přestárých odsouzených.
(s. Barák)

U s n e s e n o :

- 1/ Schvaluje se provedení individuální amnestie
nevléčitelně nemocných a přestárých odsouzených.
- 2/ Ukládá se soudruhu Barákovi, ministru vnitra, s.
Alešovi, generálnímu prokurátorovi a s. Bartuškoví,
ministru spravedlnosti, ustanovit komisi a uložit
jí, aby provedla výběr podle seznamů nemocných
a přestárých a vhodné osoby navrhla k individuální
amnestii.

Provede : s. Aleš
s. Barák
s. Baruška

Na vědomí : s. Hendrych
s. Novotný
s. Široký
s. Skoda
s. Zápotocký

Sv- 00 108 /03-56

V Praze dne 1.6.1956.

Obdrželi :

Soudruh

pplk. Oldřich Mejdr ,

plk. Jindřich Kotal

Na vědomí.

Náčelník vnitřní správy MV :
(pplk. Dr. Karel Komárek)

Z celkového počtu vypracovaných návrhů na udělení milosti v českých krajích - 318 - byla dělníkům doporučena milost v 72 případech, t. j. 22,6 %, ačkoliv podíl odsouzených dělníků na počtu všech odsouzených v posledních letech činil průměrně 70 %.

Ohledně drobných/a středních rolníků a členů JZD bylo doporu-
čujících návrhů pouze 18.

Naproti tomu bylo k udělení milosti doporučeno 52 příslušníků inteligence /byjma dělnickou inteligenci, jichž bylo 7/, tj. 16 %, dále 51 zaměstnanec v distribuci, t.j. rovněž 16 % a ³² ženy v domácnosti, tj. 10 %. Příslušníků velkoburžoasie a skupin s ní srostlých bylo k udělení milosti doporučeno 6, drobných obchodníků a řemeslníků 18 a d chodců 10.

Tento nepříznivý poměr však nevyplyvá z toho, že by např. dělníci a rolníci podávali relativně méně žádostí o milost než ostatní odsouzení. ~~x@xtemy svědčí x poměr x zamítnutých x~~ O rigorosnějším postupu ministerstva spravedlnosti při vyřizování žádostí o milost, podaných ve prospěch dělníků a rolníků, totiž svědčí rovněž poměr zamítnutých žádostí a doporučujících návrhů na udělení milosti.

To je patrné z tohoto přehledu.

Skupina žadatelů	Zamítnuté žádosti v procentech	Doporučující návrhy v procentech
dělníci	96,7	3,3
drobní a střední rolníci a členové JZD	95,7	4,3
drobní obchodníci a řemesl- níci	93,7	4,3
pracující inteligence	92,5	7,5
zaměstnanci v distribuci	91,2	8,8
ženy v domácnosti	90,9	9,1

Rozbor třídního přístupu při vyřizování žádostí o milost za
I. pololetí 1958.

Politicky správné vyřizování agendy milostí velmi účinně pomáhá úsilí trestních soudů při upevňování socialistické zákonnosti. Praxe ministerstva i pověřenectva spravedlnosti vychází ze zásadní linie vytyčené stranou a vládou, směřující k dobudování socialistické výstavby. K posilování vedoucí úlohy strany je v odděleních milostí při vyřizování žádostí o milost především sledováno zajišťování a naprostý soulad s třídním pojetím trestní politiky.

U třídních nepřátel, kteří spáchali trestné činy z nepřátelství k lidově demokratickému zřízení, po případě se snaží narušovat socialistickou výstavbu, vychází oddělení milostí ze zásady, že těmto osobám dobrodíní udělení milostí nepřísluší, ale naopak, že je v zájmu společnosti, aby si vyměřený trest odpykaly. Z těchto hledisek je postupováno i v případech recidivistů a různých asociálních živlů.

V případech odsouzených z řad rolnictva je zachováván nekompromisní postoj k žádostem kulaků a sledováno posílení družstevně - zemědělské politiky na vesnici v případech drobných, středních a družstevních rolníků. Pracovníci oddělení milostí se snaží o to, aby každé rozhodnutí v těchto případech bylo zaměřeno především k posílení družstevních vztahů na vesnici a izolaci kulaků.

Při vyřizování žádostí o milost, týkajících se odsouzených z řad dělníků prvně trestaných, je věnována velká péče vyřizování těchto případů s hlediska výchovného působení odsouzení na tyto pachatele. V řadě případů u těchto osob po provedeném šetření je doporučováno udělení milostí s přesvědčením, že udělení milosti pod podmínkou bude mít na pachatele velmi dobrý výchovný vliv.

V několika případech udělení milosti horníkům přineslo ve svých důsledcích uzavření kolektivních závazků jejich spolupracovníky, v nichž se tyto kolektivy zavázaly zvýšit produktivitu práce a současně i dbát o upevnění socialistické morálky omilostněných.

*Concluse.
muoval
28.1.54*

Úřad předsednictva vlády,
obor právní.

Č.j.15.51.7/57 (2)

Referent: Dr.Flegl.

Vyhotoveno:

Výtisk č.

Informace k návrhu vládního usnesení.

Věc: Návrh amnestie presidenta republiky a vlády.

I. Stručný obsah materiálu.

Ministr spravedlnosti předložil vládě návrhy

- A. amnestie presidenta republiky,
- B. amnestie vlády.

ad A. Návrh amnestie presidenta republiky je vybudován na zásadách:

prominout uložené tresty a trestnou činnost pachatelům z řad dělnické třídy a ostatních pracujících, kteří se nedopustili závažnějších deliktů a u nichž porušení zákona bylo ojedinělým zjevem;

vyloučit z dobrodiní amnestie vykořisťovatelské, deklarované a zločinné elementy a dále ty odsouzené, u nichž výkon trestu neplní výchovný účel.

Tato hlediska se v návrhu promítají takto:

1. Absolutně jsou vyloučení z amnestie

pachatelé, kteří se dopustili těchto trestných činů: spekulace, příživnictví, výtržnictví, zanedbání povinné výživy, ohrožení devisového hospodářství, zkrácení a ohrožení daně, úmyslné poškození provozu a úmyslné nesplnění závazku (čl.V, písm.a/);

pachatelé trestného činu, k němuž došlo v dopravě pod vlivem alkoholu, jestliže takový čin měl za následek těžkou újmu na zdraví nebo smrt (čl.V, písm.b/);

- 2 -

recidivisté, t.j. osoby, které v posledních pěti letech před vyhlášením amnestie byly alespoň dvakrát nepodmíněně odsouzeny pro úmyslné trestné činy (čl.V, písm.d/);

osoby, které ve výkonu trestu hrubým způsobem narušují úsilí směřující ke splnění účelu trestu (čl.V, písm.e/);

2. Nepromíjí se tresty, uložené před vyhlášením amnestie za trestné činy, na něž se jinak amnestie vztahuje (na př.krádež, urážka veřejného činitele atd.), jestliže pachatel byl zároveň odsouzen pro některý z tak zavrženíhodných trestných činů, jako je spekulace, příživnictví, výtržnictví a další, uvedené v čl.V, písm.a/ a b/ (čl.V, písm.c/);

3. Pouze v omezeném rozsahu se udílí amnestie pachatelům, kteří se dopustili trestného činu proti základům republiky (velezrada, podvracení republiky, teror, pobuřování proti republice, podpora a propagace fašismu, záškodnictví a sabotáž), vyzvědačství, vniknutí na území republiky, dále retribučních deliktů nebo trestného činu podle zákona na ochranu míru anebo rozkrádání a úmyslné poškození majetku v socialistickém vlastnictví, úmyslné porušování povinnosti veřejného činitele (a obdobné trestné činy vojenské), vraždy, zbavení osobní svobody, loupeže, znásilnění a pohlavního zneužití (čl.IV).

Omezení se projevuje v tom, že

pachatelům těchto trestných činů budou prominuty pouze zbytky trestů nepřevyšující-li 6 měsíců a tresty do 6 měsíců (čl.I, č.5, věta prostředníku),

nevztahuje se na ně ustanovení o abelici (čl.III);

4. Ve všech ostatních případech se promíjejí

a/ tresty nápravného opatření,

b/ nezaplacené pokuty uložené za přestupky v soudním řízení a dále peněžité tresty nepřevyšující 5.000 Kčs,

c/ tresty odnětí svobody do tří let a tři roky z trestů vyšších.

S prominutím trestů nápravného opatření a trestů odnětí svobody podmíněně odložených je spojene zahrazení odsouzení (čl.I).

- 3 -

5. Mladistvým do 16 let jsou prominuty tresty odnětí svobody bez ohledu na jejich délku (čl.II).

6. Individuálně budou ministrem spravedlnosti přezkoumány a k případnému prominutí nebo zmírnění trestu předloženy prezidentu republiky případy, na něž se amnestie nevztahuje, avšak odsouzenými jsou

mladiství do 18 let, těhotné ženy a ženy, pečující o dítě do 14 let, muži starší 60 let, ženy starší 55 let a osoby, trpící těžkou nevyléčitelnou chorobou (čl.VI).

ad B. Návrh amnestie vlády je konstruován tak, že

1. promíjejí se všechny dosud nevykonané tresty nebo zbytky trestů, uložených výkonnými orgány národních výborů, po případě jinými orgány za přestupky (čl.I, odst.1/);

2. promíjejí se dosud nezaplacené pokuty, uložené kárnými orgány za drobná rozkrádání a jiná úmyslná poškození majetku v socialistickém vlastnictví (čl.II);

3. nařizuje se, aby nebylo konáno trestní stíhání pro přestupky spáchané přede dnem vyhlášení amnestie.

Obě amnestie mají být vyhlášeny dne 1.prosince 1957.

II. Způsob projednání.

Návryh obou amnestií byly projednány a dohodnuty s ministrem vnitra a generálním prokurátorem.

III. Stancevisko úřadu předsednictva vlády.

Navrhovaná amnestie presidenta republiky je v podstatě vybudována na stejných zásadách jako amnestie z 4.5.1953 a 9.5.1955. Určité odchylky jsou dány některými změnami ve struktuře kriminality a v třídění složení stíhaných pachatelů, což se projevuje ve větším počtu výluk a v jejich koncepci.

- 4 -

Zejména upozorňujeme na tyto dva momenty:

Mezi vyloučenými trestnými činy jsou též úmyslné trestné činy pašování provezu (§ 135 tr.z.) a nesplnění závazku (§ 136 tr. z.). Podle těchto ustanovení jsou trestně stíháni zejména neplníči výrobních a dodávkových úkolů v zemědělském úseku a dále absentéři, fluktuanti atp. Diferenciace mezi pachateli, kteří se činu dopustili úmyslně, a těmi, kteří se ho dopustili pouze z nedbalosti, umožní při aplikaci amnestie přesně odlišit neterické neplníče a neterické bulače od osob, vůči nimž by se vyluka jevila jako nepřiměřeně tvrdá, je případně jako neodůvodněná diskriminace.

Určitou odchylku od celkového pojetí amnestie obsahuje čl.V, písm.c/, který stanoví, že rozhodnutí se nevztahuje na "tresty úhrnné a dodatkové, jestliže jedním ze sbíhajících se trestných činů je čin uvedený v písm.a/ a b/" tohoto článku. Protože se zde mluví pouze o trestech a nikoliv o trestných činech, bude to v praxi znamenat, že v případech, kdy ke dni amnestie nebude vyhlášen pravomocný rozsudek, bude muset být trestní řízení ohledně ostatních trestných činů, sbíhajících se se spekulací, příživnictvím, výtržnictvím atd., zastaveno (aboleváno). Záměr, aby pachatelům určitých, zvláště zavržených trestných činů nebyly prominuty činy, na něž se jinak amnestie vztahuje, je tím oslaben.

Ministerstvo spravedlnosti hodlá tento nedostatek, - o němž ví a který odůvodňuje tím, že navržená formulace nejlépe usnadní budoucí aplikaci rozhodnutí-, zmírnit pokynem v prováděcích předpisech, že k amnestovaným sbíhajícím se deliktům má být přihlíženo při výměře trestu jako k přítěžující okolnosti.

Navrhovaná amnestie vlády je shodná s vládní amnestií ze 4.května 1953 a z 9.května 1955, je však rozšířena o ustanovení o prominutí pokut za kárná provinění rozkrádání a jiná úmyslná pašování majetku v socialistickém vlastnictví.

IV. Závěr.

Doporučujeme schválit navržené usnesení.

Dne 28.listopadu 1957.

Vedoucí odboru:

...
Kučer

